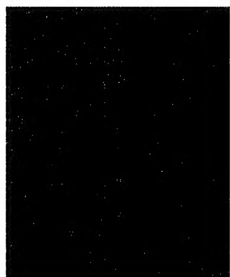

از فضل خدا نسخۂ افزون حسن تہذیب یعنی اعلا زنان رنگین تحفہ

۱۲۹۰ھ

تعلیم الطہارت

۱۸۹ع

از حسن کوشش نسخ محمد حسن خان در مطبع انوار احمدی از نور رشید یعنی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل الطہارۃ وسیلۃ للتقریب الیہ والصلوۃ والسلام
علی النبی الطاہر المطہر الذی صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ الذین ہم شرف
الجلوس بین یدیہ وعلی کل من یحبہ ویرجو الشفاعۃ من لدیہ ثم علی من تدمع
عیناہ شوقا الیہ بالیت کحلی تراب نعلیہ وراسی فداء قدمیہ اما بعد پس
میگوید خاکسار ابوتراب جعفری نسباً پھلواروی وطناً والقادری ارادۃً
کہ این مختصریست مسمی بہ تعلیم الطہارت در بیان طہارت آب چاہ
وآب حوض وتطہیر دیگر چیزہا از نجاسات مشتمل بر فوائد کثیرہ مستخرجہ از کتب
معتبرہ کہ بپاس خاطر بعضی احباب بتحریر درآمدہ وباللہ التوفیق باید دانست
کہ علم طہارت فرض عین است بر ہر مسلمانان زیرا کہ از شرائط نماز است
وتطہیر ہمہ چیزہا از آب است وازالہ نجاسات بے آب طہور ممکن نیست
ودر اکثر بلاد بمصرف انسان آب چاہ است پس ضرورت افتاد بدانستن
طہارت آب چاہ زیرا کہ آب ناپاک ازالہ نجاست دیگری نتواند کرد واین

موقوف است بر امور چند که ملاحظہ آن ضرور ‌یست زیرا کہ مسائل چاہ مبنی
است بر اتباع آثار و اخبار نہ بر قیاس چنانکہ صاحب ہدایہ در ہدایہ
و مختارات النوازل نوشتہ پس این مسئلہ را نیکو نگاہ باید داشت تا
بقیاس مسئلہ بمسئلہ دیگر در خطا نیفتی الکنون آنرا بطریق اجمال و کلیہ اول
بیان کنم پس تر ہر یکی را بہ تفصیل لائق ذکر کنم وجہ تسہیل استخراج مسائل
بر نہ باب مرتب گشتہ مسئلہ باب اول مشتمل بر فوائد و کلیہ چند کہ در
مسائل چاہ بکار آید باب دوم در حکم حیوان قسم کبیر مشتمل بر پنج فصول
فصل اول در حکم آدمی کہ زندہ از چاہ برآید فصل دوم در حکم آدمی
کہ مردہ برآید فصل سوم در حکم چہار پایۂ کبیر کہ زندہ برآید فصل چہارم
در حکم طیور کبیر کہ زندہ برآید فصل پنجم در حکم حیوان از دواب و طیور
کہ مردہ برآید باب سوم در حکم حیوان قسم صغیر مشتمل بر سہ فصول فصل
اول در حکم چہار پایۂ صغیر کہ زندہ برآید فصل دوم در حکم طیور صغیر کہ زندہ
برآید فصل سوم در حکم حیوان صغیر مردہ از دواب و طیور آماسیدہ
و پوسیدہ و غیر آماسیدہ و غیر پوسیدہ باب چہارم در حکم حیوان اصغر
مشتمل بر سہ فصول فصل اول در حکم چار پایۂ اصغر کہ زندہ برآید فصل دوم
در حکم طیور اصغر کہ زندہ برآید فصل سوم در حکم حیوان اصغر مردہ از
دواب و طیور آماسیدہ و غیر آماسیدہ باب پنجم در حکم حیوان
بحری و حیوانات صغار کہ دم مسفوح ندارند باب ششم در بیان
اعیان نجسہ وغیرہ مشتمل بر سہ فصول فصل اول در نجاسات

عینیہ کہ بذات خود نجس است فصل دوم در اشیاء نجسہ کہ بذات خود نجس نیست
بلکہ بعارض فصل سوم در بیان سور حیوانات باب ہفتم در مسائل متفرقہ چاہ
باب ہشتم در بیان آب راکد و آب جاری مشتمل بر دو فصل فصل اول
در بیان آب بستہ فصل دوم در بیان آب روان باب نہم در تطہیر الانجاس
مشتمل بر سہ فصول فصل اول در اقسام تطہیر احکام آن فصل دوم در
مسائل متفرقہ تطہیر فصل سوم در ذبائح و طریق ذبح و احکام آن خاتمہ
در بیان فوائد و مسائل چند کہ بیشتر مردمان بدان محتاج میشوند و بسبب
بیعلمی در مغلطہ می افتند باب اول در قواعد کلیہ چند کہ در مسائل چاہ بکار
آید اولاً باید دانست کہ در باب طہارت چاہ حیوانات را شارع سہ قسم نمودہ
اول کبیر یعنی کلان دوم صغیر یعنے خورد متوسط سوم اصغر یعنی خورد تر
پس حیوان کبیر چون فیل و اشتر و گاؤ و آدمی و سگ و گوسفند و ہرچہ
مانند اینہا باشد در جثہ در حکم کبیر است اگر بچہ باشد و حیوان صغیر چون گربہ و ماکیان
و بط و کبوتر و زاغ و ہرچہ مانند اینہا باشد در جثہ در حکم صغیر ست و نزد بعضی بط
کلان یعنی قاز در حکم کبیر ست و حیوان اصغر چون گنجشک و موش و کرفش و
وسام ابرص و شپرک و ابابیل و کور موش و موش درخت و مانند اینہا در
جثہ در حکم اصغر ست پس نگاہ باید کرد کہ حیوانی کہ در چاہ افتاد از قسم کبیر ست
یا صغیر یا اصغر و نیز نگاہ باید کرد کہ زندہ از چاہ بر آید یا مردہ و اگر مردہ است و
از قسم صغیر یا اصغر باشد آماسیدہ و پوسیدہ است یا سالم است از آماسیدگی
و پوسیدگی و اگر از قسم کبیر است و مردہ بر آید در ان حاجت ملاحظہ

تسفیخ و تفسخ نیست کہ مردش و تنفخ و تفسخ آن یکی است بخلاف حیوان صغیر
الاصغر کہ در صورت آماسیدگی و بوسیدگی حکم کبیر دارد و در صورت
عدم تنفخ و تفسخ حکم دیگر دارد چنانکہ درین مسائل ہر یکی گفتہ آید تنبیہ باید دانست
کہ بچہ ہر حیوان را حکم ہمان حیوانست و فرقی نیست درمیان بچہ و کلان خواہ
آدمی باشد خواہ دواب و طیور و نیز کلیہ دیگر باید دانست کہ ہر جانداری
از طیور و دواب از چہار حال بیرون نیست یا طاہر السور است بضم سین
مہملہ و سکون واو و راء مہملہ یعنے پس خوردہ وی طاہر ست بسبب طہارت
لعاب وی چنانکہ سائر حیوانات ماکول اللحم یعنے حیوانیکہ خوردن گوشت
وی حلال است سور آنہا طاہر است بجز ماکیان و بط کہ خود حلال ست و سور
ہر دو طاہر نیست یا مکروہ السور ست یعنے پس خوردہ وی مکروہ است
چنانکہ بط و ماکیان و طیور شکاری یعنے مکروہ است چون باز و شکرہ و شاہین و مانند اینہا
و سواکن بیت چون مار و کژدم و موش و امثال اینہا و مکروہ آنرا گویند
کہ گمان غالب بر طہارت وی باشد و کراہت بر دو قسم است یکی تنزیہی
کہ قریب بحلال است جائیکہ کلام در حلت و حرمت باشد و قریب بطہارت
جائیکہ کلام در طہارت و نجاست باشد دوم تحریمی کہ قریب بحرام و نجاست
باشد یا مشکوک السور یعنے پس خوردہ وی مشکوک است چون خر
و استر بسین مہملہ و تاء فوقانی و راء مہملہ بمعنی خچر کہ در عربی بغل نیز گویند و مشکوک
آنست کہ گمان نجاست وی غالب باشد و شک باشد در طہارت وی
یا آنکہ شک در طہوریت وی باشد و گمان غالب بر عدم طہوریت آن یعنے

طہارت وی فی نفسہ باعتبار دانش بالیقین یا طاہر کنندہ بودن وے غالب نیست بلکہ گمان غالب برایں است کہ طاہر کنندہ دیگرے نیست و مراد دریں مقام از منکشف قسم ثانی است یعنے آنکہ شک باشد در طہوریتہ وی نہ در طاہریتہ وی بر قول صحیح یا نجس السورست یعنے پس خوردہ وی ناپاک است چوں سگ و شیر و شغال و گرگ و خرس و مانند آنہا پس اگر حیوانی درچاہ افتاد و نظر باید کرد کہ از کدام قسم ست اگر طاہر السور است و بر بدنش نجاستے خارجی متیقن نباشد و زندہ بر آمد چاہ طاہر ست زیرا کہ سبب نجاست ہیچ نیست و اگر مکروہ السورست و بر بدنش نجاست نباشد و زندہ بر آمد چاہ طاہر ست بجہت اطمینان قلب اگر خواہند دہ دلو تا بست دلو آب کشند زیرا کہ کراہت وے تنزیہی ست و در کراہت تنزیہی گمان غالب بر طہارت ولیست و شک در نجاست وے یعنی نجاست وی متیقن نیست و آنکہ نجاست وے متیقن نباشد طاہر ست و اگر آن حیوان مشکوک السورست اخراج تمامی آب لازم آید نزد ابو حنیفہ رح و دو صد دلو تا سہ صد دلو نزد امام محمد رحمہ اللہ تعالی زیرا کہ گمان غالب بر عدم طہوریتہ ولیست و شک است در طہورت پس بالیقین پاک کنندہ دیگری نخواہد بود و برای وضو و غسل آب طہور کہ بالیقین طاہر کنندہ باشد می باید پس ضرورت افتاد باخراج آب چاہ کہ بالیقین طہور گردد اگرچہ بدون اخراج آب استعمالش در نوشیدن و غیرہ رواست زیرا کہ در طہارت وی شکی نیست بلکہ در طہوریتہ در نوشیدن قباحتی نیست و اگر آن حیوان نجس السورست

پس اگر دہنش بآب رسیدہ باشد اخراج تمامی آب لازم آید و اگر دہنش
تا آب نرسیدہ باشد و بر بدنش نجاستے خارجی ہم نباشد ہیچ آب نکشند
چاہ طاہر است این حکم در حیوان کبیر است و در حیوان صغیر و اصغر اگرچہ
نجس السور باشد و دہن او بآب رسد اخراج تمام آب لازم نیاید تیسیر الناس
مگر در خنزیر نسبت بودن نجس العین و دہنش بآب رسد یا نرسد زندہ برآید
یا مردہ بر بدنش نجاست دیگر ہم باشد یا نباشد بہرحال در افتادن آن در
چاہ اخراج ہمہ آب واجب گردد نزد ابیحنیفہؒ و اخراج دو صد دلو تا سہ صد
دلو نزد امام محمدؒ و فتوی بر قول محمدؒ ست رحمہ اللہ تعالی تنبیہ بدانکہ ہر جا کہ حکم
باخراج تمام آب چاہ است نزد ابیحنیفہ رح اخراج دو صد دلو تا سہ صد
دلو ہست نزد محمد رح و فتوی بر قول امام محمد رح است دو صد دلو وجوباً و سہ صد
دلو استحباباً و معتبر در چاہ دلو آن چاہ است کہ اکثر بدان دلو آب آن چاہ
کشیدہ شود و بعضے دلو وسط را اعتبار کردہ آند کہ در آن یک صاع آب
گنجد کہ چہار فلوس کم از سیر شاہجہانی میشود کہ بوزن ہفتاد و دو روپیہ سکہ
کلدار مرشد آبادی ست تا بر آوردن آن از صبیان و مردان و زنان بی
مشقت حاصل آید کذا فی الہدایۃ تنبیہ باید دانست کہ شرط طہارت چاہ
آنست کہ چیزے کہ بنسبت آن چاہ پلید شدہ است اگر قابل بر آوردن است
اول اخراج آن واجب ست کہ بدون اخراج آن چاہ طاہر نمی شود
اگر نجس العین باشد چون میتہ و خنزیر و پارۂ از گوشت انسان
اگر اخراجش متعذر باشد چنانکہ پارۂ گوشت انسان مردہ و زندہ

یا حیوان مردہ یا کسی اجزا خنزیر در چاہ افتاد و گم شد کہ اخراج آن دشوار گشت باید کہ چاہ را القدر بگذارند کہ اشیاء نجسہ بوسیدہ و گداختہ خاک شود بعد از ان چاہ را باخراج آب طاہر کنند و اگر نجس العین نیست یعنی چیزیکہ نجاست وی خارجی باشد چون پارچہ نجس و چوب ناپاک و غیر ذلک پس اگر اخراج آن متعذر باشد گذاشتن آن تا زمان بوسیدگی آن ضرور نیست باخراج آب چاہ را طاہر کنند کہ در ضمن طہارت چاہ آنہم طاہر خواہد شد اگر قبل طہارت چاہ اخراج آن نشود مضایقہ ندارد و اگر قابل برآوردن نباشد یعنے در آب چنان مخلوط شود کہ اخراج آن متعذر گردد چنانکہ قطرۂ بول و خمر و غیرہ پس باخراج آب چاہ طاہر خواہد شد و تفصیل نجاست شبہ و غیرہ در مقام آنہا مفصلاً مذکور خواہد شد انشاء اللہ تعالے تنبیہ بدانکہ در تطہیر چاہ حساب کشیدن دلو بر چہار گونہ است اول دہ دلو تا بست دلو و آن در حیوان مکروہ السور ست چون سواکن البیت مثل مار و موش و غیرہا اگر زندہ برآید دوم بست دلو تا سی دلو و آن در حیوان اصغر ست اگر مردہ غیر آماسیدہ برآید سوم چہل دلو تا پنجاہ دلو ست و آن در حیوان صغیر ست کہ مردہ غیر آماسیدہ برآید چہارم دو صد دلو تا سہ صد دلو و آن در حیوان کبیر ست چون مردہ برآید یا کبیر نجس السور زندہ اگر دہنش بآب رسد و در حیوان صغیر و اصغر چون مردہ و آماسیدہ برآمد و در دیگر نجاسات چون در چاہ افتد و

برآید و این قاعده را نیکو نگاه باید داشت وجهت آسانی در حفظ این
قاعده منظم منسلک کرده شد قطعه بهر تطهیر چه حساب دلو + نیست برون
ازین چهار عدد + ده دلو تا به بست اول وان + بست تا سی دلو دوم
باشد + قسم سوم ز چهل تا پنجاه + چارمی دو صد ست تا سه صد + گر بود مثل
موش زنده برون + ده دلو تا به بیست بردارد + ور بود مرده بی تفسخ بود
عدد شش بست تا به سی باشد + مثل گربه اگر تفسخ نیست + چهل تا پنجه اندر وست
عدد + ور بود مثل شاة مرده برون + یا که دیگر نجاسته افتد + یا گر مثل
دجاج یا گنجشک + بعد مردن دم از تفسخ زد + حکم اینها از روی شرع شریف +
معتبر دو صد ست تا سه صد + تنبیه باید دانست که چون چاه پاک گردد
دلو و ریسمان و دست کشنده آب و حوالی روی چاه همه پاک شود حاجت
شستن دلو و ریسمان و دست کشنده آب نیست اگر یک کس بیک
دلو و ریسمان آب کشیده باشد اما اگر به دلو متعدد یا ریسمان متعدد چند
کس کشیده باشند دلو و ریسمان آخر پاک گردد بتبع چاه نه دلو های دیگر
یا ریسمان های دیگر همچنین دست کشنده اخرین پاک شود به تبع چاه و دیگر
آنرا که آب کشیده اند باید که دست خود پاک سازند باب دوم در حکم
حیوان کبیر مشتمل بر پنج فصول فصل اول در حکم آدمی که زنده از چاه برآید
مسئله مسلمی که پارچه و بدن وی طاهر بود و با وضو باشد اگر در چاه
افتد و زنده برآید اصلا آب از ان چاه نکشند چاه طاهرست زیرا که طاهری
در آب طاهر افتاد و آب از افتادن شئی طاهر نجس نمی شود کذا فی

حسب المفتی واگر پارچه یا بدن وے ناپاک باشد یا استنجا بآب نکرده
باشد یا کفار برکلوخ نموده در چاه افتاد و زنده برآید چاه نجس گردد و خراج
تمامی آب باید بر قول محمد دو صد دلو تا سه صد دلو آب کشند دو صد دلو وجوبا
و سه صد دلو استحبابا کذا فی مقدر آب کشیدن حکم اخراج تمام آب دارد
و برهمین ست فتوی واگر محدث یعنی بے وضو در چاه افتاد و پارچه و بدن
وی از نجاست ظاهری پاک باشد و زنده برآید نزد صاحبین یعنی ابو یوسف
و محمد رحمهما الله تعالی چهل دلو آب کشند زیرا که آب مستعمل گشت و اگر
آنکس جنب باشد یعنی ناپاکی غسل داشته باشد نزد ابی حنیفه اخراج
تمام آب واجب است و بر قول محمد فتوے بر دو صد دلو تا سه صد دلو ست
کذا فی شرح اوراد مسئله اگر بما لغه که حیض وی تمام شد و هنوز
غسل نکرده ست در چاه افتد و زنده برآید چاه نجس شود دو صد دلو
یا سه صد دلو آب کشند که غسل او تمام گردید و آب مستعمل گشت و حائضه
که در اثنا ے حیض قبل انقطاع چون در چاه افتد و بر پارچه و بدن وے
نجاستے ظاهرے نباشد و زنده برآید چاه نجس نگردد زیرا که زن
طاهر نشد و آب مستعمل نگشت پس چاه طاهر ماند و همچنین ست حکم
نفسا کذا فی حسب المفتی و مختارات النوازل مسئله اگر جنب که بر
بدن و پارچه وی نجاست ظاهر نباشد در چاه جهت طلب دلو غوطه زند
و برآید پس نزد ابی یوسف جنب بحال خود ست یعنی جنب است و چاه
بحال خود ست یعنی طاهر ست زیرا که ریختن آب بر بدان شرط است

نزد ابی یوسف و یا فته نشد پس طهارت حاصل نشد و در آب نجاست
داخل نشد پس آب هم مستعمل نشده و بحال خود طاهر ماند و نزد امام محمد
هر دو طاهر اند و هم جنب پاک است و هم چاه طاهر جنب بجهت غسل که از
غوطه حاصل شد و آب بهر آنکه در غسل نیت غسل و قربت حق نبود و بے
نیت قربت حق آب مستعمل نمی شود نزد وے پس آب طاهر ماند و نزد
امام اعظم هر دو نجس اند جنب بجهت اسقاط فرض بعضے اعضا باول ملاقات
و نجاست بقیه اعضا و آب بجهت مستعمل شدن وی باسقاط فرض بعض
اعضا باول ملاقات و گفته اند که نجاست مرد بسبب نجاست آب مستعمل
است و در روایتی از ابو حنیفه مرد طاهر ست زیرا که آب قبل الانفصال
مستعمل نمے شود و این اوفق روایات است از ابی حنیفه رحمه الله تعالے
و این مسئله شرح مسئله البیر جحط ست یعنی ج علامت آنکه هر دو نجس اند
ح علامت آنکه هر دو بحالها اند و ط علامت آنکه هر دو طاهر اند بکذا فے
مختارات النوازل والکافی و مجموعة النوادر و غیرها مسئله اگر از مسلمی
طاهر در آب چاه بادی از شکم صادر شد آب نجس نه گردد کذا فی القنیة
مسئله اگر کافرے در چاه افتاد و زنده بر آمد چاه نجس شود تمامے
آب کشیده شود کذا فی مجموعه خوانی و عصام نقلا عن المحیط باید دانست
که اگر پارچه و بدن کافر از نجاست ظاهر بظاهر بود یا غسل کرده در چاه در آید
چاه طاهر ست که نجاست کافر بر مذهب ابی حنیفه نجاست اعتقادی ست
نه نجاست حقیقی پس حکم نجاست چاه بر مذهب شافعی رحمه وجهی دارد و بر نزد

امام اعظم مستقیم نمی شود واللہ تعالے اعلم مسئلہ اگر مجنبے بر کنارہ
چاہ غسل نے بند و چون دلو از چاہ میکشد قطرات آب از بدن وی بچاہ
می افتد از ابی یوسف مرویست کہ آنرا اعتباری نیست و عفوست زیرا چہ
احتراز ازین غیر ممکن است مجموعۃ النوادر مسئلہ ناخن و موی انسان اگر
در چاہ افتد چاہ طاہرست شرح اوراد مسئلہ جلد آدمی و گوشت آن
اگر مقدار ناخنی در چاہ افتد ناپاک کند چاہ را دو صد دلو تا سہ صد دلو
آب کشیدہ شود و اگر قلیل باشد چنانکہ منتشر مے شود از پاشنۂ انسان
یعنی بوقت مالیدن و شستن پاے از پاشنہ ریزہ ریزہ بر می آید آب را
ناپاک نکند مختارات النوازل فصل دوم در حکم آدمی کہ مردہ از چاہ بر آید
مسئلہ اگر مسلم میت بعد غسل دادن در چاہ افتد چاہ نجس نشود و اگر
قبل از غسل دادن در چاہ افتد چاہ نجس گردد اخراج دو صد دلو تا سہ صد
دلو لازم آید بخلاف کافر مردہ کہ از افتادن آن چاہ نجس مے شود خواہ
غسل یافتہ باشد یا نیافتہ مختارات النوازل مسئلہ اگر آدمی در چاہ
افتد بمیرد مومن باشد خواہ کافر چاہ نجس شود دو صد دلو تا سہ صد دلو
آب برآرند بعد برآوردن مردہ مسئلہ اگر پارۂ از گوشت انسان مردہ
در چاہ افتد چاہ را نجس کند بعد اخراجش اخراج تمامی آب واجب آید
نزد ابی حنیفہ رح مسئلہ اگر اخراج پارہ گوشت میت کہ در چاہ است
متعذر گردد مثلاً در چاہ گم شود بدون اخراج آن چاہ طاہر نمیشود پس
باید کہ آنرا بگذارند تا زمانیکہ پوسیدہ گل شود و آنرا مدت شش ماہ مقرر

کردہ اند کہ باین عرصہ پوسیدہ خاک خواہد شد بعد ازان یعنی بعد شش ماہ وصد
تا سہ صد دلو آب کشند پس چاہ طاہر گردد **فصل سوم** در حکم چہار پایہ کبیر کہ زندہ
از چاہ برآید **مسئلہ** اگر حیوانی کہ سور یعنی پس خوردہ وی نجاست و بول وے
نجس چون شتر و گاو و میش و اسپ و کرگدن کہ اہل ہند آنرا گینڈا گویند
و عرب آنرا کرکدن گویند یعنی بکسر جیم و تشدید رای مہملہ و شین گوشت وی حلال باشد در
چاہ افتد و زندہ برآید و نجاستے خارجی بر بدنش نباشد چاہ طاہر ست بجہت
طمانیت قلب بست دلو خواہد کشید حسب المفتی **تنبیہ** بدانکہ مراد از نجاست بدن وی و
دبر جمیع حیوانات از دواب و طیور آنست کہ نجاست وی متیقن نباشد
یعنے تا وقتیکہ نجاست بر بدنش دیدہ نشود یا یقین آن نباشد حکم نجاست
وی کردہ نخواہد شد بلکہ طاہر گفتہ خواہد شد **مسئلہ** اگر گوسفندی کہ در
ران ہایش بول رسیدہ است در چاہ افتد و زندہ برآید نزد امام اعظم بست
دلو آب کشند زیرا کہ بول وی نجاست مخففہ ہست و علم بقای نجاست
وقت افتادن نیست و نزد ابی یوسف اخراج تمامی آب لازم آید زیرا کہ نجاست
مخففہ در آب حکم مغلظہ دارد چنانکہ اگر قطرہ بول وی در چاہ افتد اخراج ہمہ
آب واجب گردد زیرا کہ طہارت آب اکدست از طہارت ثوب و مکان و
ہمچنین حکم ست در سایر حیوانات ماکول اللحم یعنے حیوانیکہ خوردہ شود گوشت
وی شرح اوراد **مسئلہ** جدی بفتح جیم و سکون دال مہملہ یعنی بزغالہ و
سخلہ بفتح سین مہملہ و سکون خاء فوقانی بزغالہ نوزادہ اگر در چاہ افتد
حکم نیز دارد چنانکہ مذکور شد در مختار **مسئلہ** اگر فصیل و منیح بفتح ضاد معجمہ

وضم بای موحده و سکون سین مہملہ یعنی کفتار که در ہند لکڑ ه گویند و نیز جمیع
اقسام و خرس و بوزنہ و کنگور و شغال و گرگ و ہر حیوانیکه نجس السور ست
اگر در چاه افتد و زنده بر آید اگر دہنش بآب رسیده باشد اخراج تمامی آب
واجب گردد و اگر دہنش بآب نرسیده باشد چون دہنش از نجاست نارجے
پاک باشد اصلا اخراج آب نکنند مگر برای تسکین طبع انچه کشند کشند و
این فتوی راقم ست و الا در کتاب باخراج دلوی حکم کرده بلکه بعدم
اخراج آب حکم کرده و راقم حوثا عن تنفر العوام مصلحتا حکم نموده و اصل مسئلہ
مذکور ست در شرح اوراد و غیره و نیز باید دانست که افتادن حیوانی در چاه عمیق
و نرسیدن دہنش تا آب محض از نوادر و شذ و ذ ست علی الخصوص حیوانات
کبیر القامت مگر آنکه آب چاه بس قلیل باشد مسئلہ سگ چون در چاه
افتد تمامی آب کشیده شود برابر ست که دہنش بآب رسد یا نرسد حسب
المفتی باید دانست که سگ اگرچه نجس العین نیست نزد امام اعظم لیکن
نسبت بودن وی منقلب الذہن احتیاطا حکم باخراج تمام آب کرده و نزد
صاحبین نجس العین ست کما فی جامع الصغیر والقنیہ مسئلہ خنزیر اگر در چاه
افتد چاه را نجس کند که نجس العین ست اخراج تمامی آب واجب گردد
و ہمچنین حکم ست در سائر اجزای آن از گوشت و پوست و استخوان و
موی و جز آن که ہمه نجس العین ست اگر در آب افتد بعد اخراج آن اخراج
تمام آب واجب ست مسئلہ اگر استخوان خنزیر در چاه افتاد و گم شد که اخراجش
متعذر گشت چاه ہرگز طاہر نخواہد شد تا زمانیکه متیقن گردد که رسیده خاک

شده باشد و ظاهر امقدار شش ماه این را کافی نخواهد شد که درین عرصه
شش ماه بوسیده خاک شدن استخوان غیر ممکن پس باید که آنقدر چاه را
بگذارند که بیقین بوسیدن وخاک شدن آن گردد بعد ازان با خراج سه صد
دلو آب چاه را پاک کنند واگر گذاشتن چاه تا عرصه بوسیده شدن استخوان
اخراج باشد باید که تمامی آب چاه کشیده آن قدر گل ازان چاه بر آرند که
یقین شود که همراه گل استخوان گم شده هم بر آمده پس چاه طاهر گردد مسئله
خر و استر اگر در چاه افتد و زنده بر آید اگر دهنش بآب نرسیده چاه طاهر ست
کذا فی مختارات النوازل اگر دهنش بآب رسیده باشد آب مشکوک شود
زیراکه سوروی مشکوک ست همه آب کشیدن باید و نزد بعضے مختار ست
که هیچ آب کشیده نشود حسب المفتی بدانکه این حکم مبنی ست بر دلیلیکه صاحب
هدایه در طهارت ثوب نوشته که پارچه از افتادن لعاب خر و استر ناپاک
نگردد چراکه پارچه طاهر ست و شئی متیقن الطهارت یعنی چیزیکه طهارتش یقینی
باشد از افتادن شئی مشکوک ناپاک نگردد بحکم الیقین لا یزول بالشک مسئله
اگر مار در چاه افتد و زنده بر آید هیچ آب کشیده نشود مگر مستحب ست که ده دلو
تا بست دلو آب کشند زیراکه سوروی مکروه ست فصل چهارم در حکم
طیور کبیر که زنده بر آید مسئله بط کلان یعنی قاز نزد بعضے داخل حیوان
کبیر ست و همچنین هر طائریکه در جثه مثل گوسپند باشد و خوردن گوشت
وی حلال باشد چنانکه سهس و قرقره و طائریکه منقارش کلان میشود و بیشتر
غذای او غوک و ماهی است لیکن مردارهم ناگاه بخورد در هندآنرا گرگوند

و بکثرت می شود و نیز طائر یکه آنرا جانگهل گویند و دیگر که آنرا گونکهل گویند
اگر در چاه افتد و بر بدنش نجاستی خارجی نباشد و زنده بر آید آب را نجس
نکند لیکن در بط بسبب بودن او مکروه السوره ده دلو تا بست دلو کشند
جهت طمانیت قلب مسئله هر طائر یکه گوشت وی حرام ست چون عقاب
و لنسر یعنی کرگس که اهل هند گده گویند اگر در چاه افتد نجس نکند چاه را آب به
بودن وی مکروه السورده دلو تا بست دلو آب کشند بدانکه این حکم عام ست
در طیور کبیر و صغیر و اصغر یعنی سور هر پرنده غیر ماکول اللحم مکروه است حکم همه ها
آنکه اگر در چاه افتد و زنده بر آید و بر بدنش نجاستی خارجی نباشد نجس نکند
چاه را لیکن مستحب است که ده دلو تا بست دلو آب کشند جهت تسکین قلب
فصل پنجم در حکم حیوانات کبیر از دواب و طیور که مرده بر آید مسئله
هر حیوانے بزرگ از دواب و طیور چون اشتر و فیل و اسپ و گاو و خر و استر
و شیر و شغال و گرگ و سگ و بوزنه و لنگور و گوسفند و هر طائر ی کبیر
چون بط کلان و سهرس و قرقره و کرٹوره و کرگس و هر چه مانند گوسفند باشد
در جثه از دواب و طیور ماکول اللحم و غیر ماکول اللحم اگر در چاه بمیرد یا بعد مردن در چاه افتد
بعد بر آوردن آن دو صد دلو تا سه صد دلو آب کشند مسئله سقط بکسر
سین حطه و سکون قاف و طاء مهمله یعنی بچه ناتمام که از شکم مادر افتد
و همچنین بزغاله اگر چه نوزاده باشد اگر از چاه مرده بر آید تمامی آب چاه
کشند یعنی دو صد دلو تا سه صد لو در مختار باید دانست که در حیوان کبیر
آدمی و غیر آدمی از دواب و طیور ماکول و غیر ماکول حاجت ملاحظه تنفخ تفسخ

نیست حکمش در صورت آماسیدگی وغیر آماسیدگی یکی ست خرف مردن آنکس در آب
موجب نجاست آب ست بخلاف حیوان صغیر واصغر که در صورت آماسیدگی
حکم کبیر دارد و در صورت غیر آماسیدگی هر یکی را حکمی جدا ست چنانکه مذکور شود
باب سوم در حکم حیوانات صغیر مشتمل بر سه فصول فصل اول در حکم چهارپایه
صغیر که زنده از چاه بر آید مسئله هر چهارپایه صغیر که خوردن گوشت وے
حلال و سور نجس ظاهر باشد چون ارنب یعنی خرگوش وغیره اگر در چاه افتد
و نجاستی بر بدنش نباشد و زنده بر آید چاه را نجس نکند مسئله اگر گربه در
چاه افتد و نجاستی بر بدنش نباشد و زنده بر آید آب چاه طاهر ست اگر دهنش
با آب نرسیده باشد آب چاه مکروه گردد استحبابا ده دلو تا بست دلو بر آرند
مسئله اگر گربه موش را شکار کرد بخورد و فورا در چاه افتاد اگر دهن او با
رسد آب چاه ناپاک گردد بسبب آلودگی دهنش بخون موش واگر بعد چند
ساعت در آب افتد آب مکروه گردد چنانکه گذشت مسئله ثعلب بفتح ثا
مثلثه وسکون عین مهمله و فتح لام و با موحده یعنی روباه واین عرس یعنی
راسو که در هند نیول گویند و دیگر هر حیوان غیر ماکول اللحم که سور وی نجس ست
اگر در چاه افتد چاه نجس نشود بجهت طمانیت خاطر ده دلو تا بست دلو
کشند چرا که حیوانات صغیر که مماثل گربه ست در جثه حکم گربه دارد چنانکه ومما
اگرچه نجس السور باشند تیسیرا للناس فصل دوم در حکم طیور صغیر که زنده بر آید
مسئله اگر ماکیان وبط در چاه افتد و زنده بر آید آب چاه مکروه گردد
اخراج هیچ آب لازم نیاید تاوقتیکه در پایی یا بر او نجاستی نباشد اما اطمینانا

وکرفش و کنجشک چنانکه موش و خفاش و غیر اینها که بالا مذکور شده اگر از
چاه مرده برآید پس در صورت عدم تنفخ و تفسخ بیست دلو تا سی دلو آب
کشند بیست دلو بطریق وجوب و ده دلو دیگر استحبابا و در صورت آماسیدگی و پوسیدگی
تمامی آب چاه که فتوی بر وی و بعضها سه صد دلو است مسئله اگر موشی
یا کنجشکی و مانند اینها در چاه مرده و گم شد و برآوردنش متعذر گشت باید که
تا شش ماه بگذارد تا پوسیده و خاک شود بعد از آن سه صد دلو آب
برآرند چاه طاهر گردد و همین حکم است در سایر حیوانات صغار و پاره های
گوشت و پوست میته و دیگر نجس العین که باشد مسئله سلحفاة یعنی
سنگ پشت که در هندی کچهوا گویند اگر از چاه مرده برآید آب را نجس نکند
زیرا که صاحب هدایه در فصل الصید للمحرم نوشته که سلحفاة از هوام و حشرات
است و مشابه بموش و کرفش و خرچنگ پس در صورت عدم آماسیدگی و
پوسیدگی بیست دلو تا سی دلو و در صورت تنفخ و تفسخ دو صد تا سه صد دلو آب کشند
مسئله اگر غوک خشکی در چاه میرد آب نجس نگردد که غوک تری و خشکی
در حکم برابراند چنانکه در حسب المفتی نوشته که غوک خشکی و تری هر دو
برابراند از مردن و گندیدن اینها آب پلید نشود و در هدایه گفته که آب
پلید نشود خواه غوک خشکی باشد خواه تری اما نزد بعضی پس آب را پلید
کند پس بر این روایت در عدم تنفخ و تفسخ بیست دلو تا سی دلو و در تنفخ
و تفسخ دو صد دلو برابر است و فرق در غوک تری و خشکی این است که غوک تری
را میان انگشتها پرده از جلد باشد چنانکه در پنجه بط میشود و غوک خشکی را

آن پرده نباشد کذا فی الهدایه مسئله اگر بغوکی در آب بمرد و ریزه
ریزه شده در آب مخلوط نشود نجس و تطهیر دشوار پس آن آب روا
نبود نوشیدن و پختن طعام چنانکه عنقریب بیان کرده می آید مسئله
اگر دم موشی یا گربه قطع شد و در چاه افتاد چاه نجس گردد اخراج دو
صد دلو تا سه صد دلو آب لازم آید زیرا چه دم او خالی از خون نخواهد بود
وباز افتادن خون چاه نجس میشود مجموعه خانی مسئله اگر دو موش تا پنج موش
در چاه بمیرد حکم گربه دارد یعنی در صورت عدم تنفخ و تفسخ چهل دلو تا پنجاه
دلو آب برآرند و در تنفخ و تفسخ دو صد دلو زیرا که در جثه مقابل گربه شد
واگر زیاده از پنج موش است حکم گوسفند دارد یعنی دو صد دلو آب کشیده
شود اگرچه نا آماسیده باشد زیرا چه در جثه مقابل گوسفند شد کذا فی
در مختار اما در مجموعه خانی نوشته که گفت ابی یوسف رح اگر یک موش
تا چهار موش بمیرد حکمش تبدیل نگردد یعنی در غیر آماسیدگی بست دلو تا سی
دلو و در آماسیدگی دو صد دلو آب کشیده شود زیرا که در جثه زیاده از حیوان
اصغر نشده است واگر پنج موش تا نه موش بمیرد حکم گربه دارد یعنی در غیر
تنفخ و تفسخ چهل دلو تا پنجاه دلو و در تنفخ و تفسخ دو صد دلو تا سه صد دلو برآورده
شود زیرا که در جثه مقابل گربه شده واگر زیاده از نه موش مرده است حکم
گوسفند دارد یعنی اخراج دو صد دلو تا سه صد دلو واجب آید اگرچه آماسیده
نا بوسیده نباشد زیرا که در جثه مقابل گوسفند شد و باید دانست که اگر
یکی موش هم از موشهای متعدد مباشد اخراج دو صد دلو واجب آید

اگرچه همه اینها پلید باشند کذا فی التبیین بلکه بحد اخراج همه موجب اخراج دو صد دلو تا سه صد دلو خواهد شد باب پنجم در حکم حیواناتیکه دم مسفوح ندارند یعنی خون سائل ندارند و مشتمل بر یک فصل است فصل حیوانات بحری که زادن و بودن و مردن آنها در آب باشد چون ماهی و ضفدع بحری یعنی غوک تری و غیر اینها بودن و مردن اینها در آب موجب نجاست آب نمیشود مسئله اگر حیوانی از این حیوانات بحری در چاه بمیرد و ریزه ریزه شده در آب مخلوط شود استعمال آن آب در وضو و غسل و تطهیر اشیا درست است زیرا که این طاهر ست و آب هم طاهر اما استعمال آن در نوشیدن و پختن طعام پس نزد محمد رح مکروه است چرا که در آب شئی حرام مخلوط است خوردن آن روا نیست بسبب حرمت اجزاء این حیوانات نه بسبب نجاست آب کذا فی در مختار والنهایه والکافی والهدایه مسئله حیوانات صغار تر مثل جراد یعنی ملخ و مگس و پشه و زنبور و عقرب و کرمهای نباتات و پروانه و دیگر کرمهای پرنده و غیره پرنده که بیشتر در ایام برشگال بکثرت پیدا میشود و دم مسفوح ندارند اگرچه همه ها سوای جراد یعنی ملخ حرام اند لیکن هیچ یکی از اینها آب را پلید نکند اگرچه مرده باشد باید که بیندازند و دور کرده استعمال آب نمایند و این حکم عام ست خواه در چاه باشند خواه در آوندها مسئله علق یعنی زلو آن کرمیست که در بدن انسان جهت نوشیدن خون می چسپانند در هندی جونک گویند اگر وقت نوشیدن خون در آب افتد آب را نجس نکند زیرا که دم مسفوح ندارد

واگر بعد نوشیدن خون در آب افتد نجس کند آب را بسبب نجاست دم مسفوح در مختار و قنیہ مسئلہ کرم ابریشم و آب آن کرم و جز آن یعنی پشک آن طاہرست کذا فی الوہبانیہ **باب ششم** در بیان اعیان نجسہ یعنی چیزہائیکہ بذات خود نجس اند و چیزہا مشتملبر سہ فصل اولا باید دانست که نجاست بر دو نوعست یکی آنکہ شارع آنچیز را بذاتہ نجس کرده و این را در اصطلاح فقہا نجس گویند بفتح الجیم و دیگر آنکہ بذات خود نجس نباشد بلکہ بذات خود طاہرست و نجاست وی عارضی ست یعنی بسبب رسیدن نجاست عینیہ باو نجس میشود و این را در اصطلاح نجس نامند بکسر الجیم چنانکہ چوب و پارچہ کہ بذات خود نجس نیست بلکہ برسیدن نجاستی باو نجس میشود و نوع اول را نجس العین ہم میگویند **فصل اول** در قسم اول یعنی نجاسات عینیہ کہ از پاک کردن بذات خود طاہر نشود دیگر چیزیکہ در رسیده باشد از تطہیر آنچیز پاک میشود نجس العین بر دو قسم ست یکی مغلظہ دوم مخففہ مغلظہ آنرا گویند کہ اگر از قدر درہم رسد شستن آن فرض گردد و نماز باو روا نبود و اگر قدر درہم باشد شستن آن واجب و نماز باو جائز بود و اگر کم از قدر درہم باشد شستن مستحب و نماز نیز جائز یعنی در حق نماز بودن این قدر نجاست مانع جواز نیست نہ آنکہ این قدر نجاست طاہرست و در حقیقہ نجس نیست تا اگر ذره از ین در آب افتد یا پارچہ تر یا بدن تر رسد آب و بدن و پارچہ را نجس کند و مقصود از قدر درہم وزن درہم ست اگر نجاست تندار باشد چون غایط

انسان و بچگان بالیان و خبس سگ و مانند اینها و مقدار عمق کف دست
است اگر نجاست متدلبه باشد چون بول انسان و بول حیوانات غیر
ماکول اللحم و غیره ذالک این نجاست غلیظه که وی جرم دو زنی بود اگر بر بدن
یا بر پارچه رسد نظر باید کرد اگر در وزن برابر درهم است شستن آن
واجب باید اگر تری در مساحت کم از درهم باشد و اگر در مساحت برابر درهم
باشد و در وزن کم از قدر درهم شستن آن نیز واجب است پس مساوات
خواه در وزن باشد خواه در مساحت موجب شستن میشود و وزن
درهم در عالمگیری یک مثقال نوشته که آن چهار و نیم ماشه میشود و
مساحت درهم را مقدار عمق کف دست اعتبار کرده و فقهه آنرا گویند
که اگر به بدن یا بر پارچه رسد آن نجاست از ربع پارچه و بدن که بوی
رسیده است شارع در حق نماز عفو کرده یعنی نماز با وی جائز است اگرچه
نشسته باشد حتی که در آب یا بدن تر یا پارچه تر رسد ناپاک گردد و مراد
از ربع پارچه ربع آن قطعه است که بوی رسیده باشد چنانچه آستین
چون با ستینے رسد ربع آن آستین اعتبار کنند نه ربع تمام پیراهن
همچنین اگر بدامن رسیده است ربع آن دامن اعتبار کنند و اگر در گریبان
رسید ربع گریبان اعتبار کنند و اگر چادر یک تخته باشد ربع آن اعتبار
کنند و اگر دو تخته باشد و در هر دو تخته کم از ربع باشد نجاست هر دو
تخته اگر بربع یک تخته رسد اعتبار کنند علی هذا القیاس و مراد از ربع
بدن ربع آن بدن که بوی رسیده است چنانکه دست و پا کذا فی عالمگیری

ونزد بعضے درحق پارچہ مساحت یک بالشت معتبر ست طولاً وعرضاً پس
مغلظہ ومخففہ ہمان نجاست عینیہ است کہ درحق نماز بعضی را شارع مغلظ
گردانیدہ وبعضے را مخففہ وہریکی ازین ہردو بردو قسم مرئی وغیر مرئی مرئی
آنکہ دیدہ شود در تری وبعد خشک شدن ہم چنانکہ خون وبچال ناکیان
ولطہ ودیگر حیوان ونجس سگ وصبغ نجس بفتح صاد مہملہ وسکون بار موحدہ
وغین معجمہ یعنے رنگ ناپاک وغیر مرئی آنکہ بعد خشک شدن یا بسبب
خلط شدن در آب دیدہ نشود چون بول وخمر وغیرہ نجاستہا ئیکہ نجس العین
است اینست ہر چیزیکہ از بدن انسان خارج شود وخروج آن موجب
وضو وغسل باشد سوای ریح خارجہ از مبرز چون براز وبول ومنی ومذی
وودی ودم مسفوح وریم وزرد آب وخون حیض واستحاضہ ونفاس و
قی پری دہن وہمچنین روث واخثا یعنی لید وگوبر وسرقین معرب
سرگین ومراد ازین نجسہا ہر حیوان چہار پایہ ست وہمچنین بچال طیور غیر
ماکول شکاری باشد یا جیفہ خوار ولعاب وعرق سباع بہائم وخمر وخنزیر
بجمیع اجزائہ وجمیع اجزای میتہ سوای استخوان وسم وشاخ وموی ودندان
وناخن آن کہ اینہا نجس العین نیستند ومرارہ یعنی تلخہ ہر حیوان وخون
سائل ہمہ حیوان از طیور ودواب اینہمہ ہا نجس اند ہکذا فی کتب الفقہ
وشیر میتہ یعنی شیر حیوان مردہ طاہر ست نزد ابی حنیفہ ونجس ست نزد
صاحبین رحمہم اللہ تعالی وبیضہ ماکیان مردہ طاہر ست کذا فی القنیہ
مسئلہ بیضہ اگر سخت شود ہی نشستن ماکیان بران نجس است

بسبب عود کردن آن بسوی خون ونزد بعضے اگرچہ خون نگشتہ
باشد نجس ست اگر بوی بد وگندگی پیدا کردہ باشد و در محیط است
کہ شیر عورت مردہ وگوسفند مردہ و مادۂ گاو مردہ طاہر ست ولین انان
ت یعنے شیر مادہ خر وحشی نجس ست بر ظاہر روایت ونزد محمد رح طاہر است
اما خوردہ نشود وقنیہ مسئلہ شیر مادۂ اسپ طاہر ست وحلال محموئیہ
النوادر مسئلہ شیر گربہ طاہر ست قاضیخان وشمس الائمہ حلوانی ہمچنین
نوشتہ ویک روایت از وشان بر خلاف آنست یعنی شیر گربہ راہمچو
لعاب گربہ بعضے علما نجس گفتہ اند قنیہ وفتوی بر آنست کہ لعاب
وی مکروہ ست بکراہت تنزیہی ہدایہ استخوان فیل طاہر ست علے
الاصح محیط مسئلہ سنجال زاغ ویار ماکہ قسم ابقع است یعنے سفید و
سیاہ وخلط میکند میان دانہ وجیفہ نزد امام اعظم طاہر ست زیراکہ
گوشت وی حلال ست امانزد صاحبین پس گوشت وی مکروہ است
وسنجال وی نجس وفتوی بر قول امام اعظم ست کذا فی عالمگیری وشرح
وقایہ وہدایہ وشرح اوراد قنیہ مسئلہ بول خفاش وخرء آن طاہر است
وہمچنین خرء موش زیراکہ حفظ ازین ہا متعذر ست وعلیہ الفتوی وخرء
موش تاوقتیکہ اثر او ظاہر نشود مفسد نیست مسئلہ بول گربہ در سوای بدن
وظرف آب معفو است وفتوی بر ہمین ست در مختار امانجاست مخففہ ازین
نجاسات عینیہ پس بول حیوانات ماکول اللحم است چون اشتر وگاو وگوسفند وبز ومیش
وامثال اینہا کہ در حق بدن و پارچہ شارع بتخفیف آن حکم کردہ وخرء طیور غیر

ناکول اللحم بر قول اکثر در هدایه نوشته که اختلاف است در آنکه خرء طیور غیر ناکول
مغلظه است یا مخففه پس نزد ابی حنیفه و ابی یوسف مخففه است و نزد محمد
مغلظه و نزد شمس الائمه حلوائی خلاف آنچه که صاحب هدایه نوشته متحقق است
چنانچه در الباب ذکر کرده که شمس الائمه میگوید که اصح آنست که طاهر است نزد
ابی حنیفه و ابی یوسف و نجس است نزد محمد رحمهم الله تعالی و همچنین نوشته
شیخ الاسلام در مبسوط خود و در سراجیه نوشته که طاهر است مسئله بول گربه
و موش در وی اختلاف است نزد بعضی نجس است نجاست مغلظه و نزد بعضی مخففه
و نزد بعضی در حق بدن و آب و آوندها نجس است و در حق پارچه طاهر است
و در روایتی از محمد آنکه سور گربه مکروه است اما بول وی فلا باس صح است کذا فی المفتی
مسئله پخال کرکس نجس است نجاست مغلظه بسبب شدت نتن آن یعنی
بسبب بودن آن سخت بدبو پس اگر در آب افتد آب را پلید کند و همچنین پشک
کو موش مغلظ است مسئله پخال طاؤس و دراج طاهر است چون پخال
کبوتر قنیه مسئله روث و خصی که مراد ازین هر دو نجس هر حیوان چهارپایه است
نزد صاحبین مخففه است محمد رح اخراً آنرا طاهر فرموده بجهت بلوی و همچنین گفته است
مالک رح در مختار مسئله دخان نجاست اگر بر بدن یا پارچه رسد ناپاک نکند
عالمگیری پس اگر تنباکو ناپاک در حقه نوشند دود آن موجب نجاست دهن نیست
و همچنین دود روغن ناپاک نجس نیست مسئله مراره یعنی تلخه گوسفند
همچو خون وی نجس است و بر قول بعضی نجاست مخففه است چون بول
وی نزد ابی حنیفه و ابی یوسف طاهر است نزد محمد رحمهم الله تعالی

ہکذا فی القنیہ و در مختارات النوازل نوشتہ کہ مرارہ ہر حیوانی حکم بول
وی داد و مسئلہ جرہ بکسر الجیم وتشدید راء مہملہ یعنی نشخوارہ یعنی آنچہ
کہ حیوانات بعد خوردن علف از گلو کشیدہ در دہن آرند و آنرا خائیدہ
باز فرو برند و در ہندی آنرا پاگر گویند و حیوانی نیز نامند پس آن چون
پشک او ناپاک ست سراج الوہاج مسئلہ خونیکہ در دل حیوانات
بعد ذبح میماند طاہرست قنیہ کبد یعنی جگر و طحال یعنی تلی حلال و طاہر ست
مجموعۃ النوادر مسئلہ بول خوک خشکی نجس ست قنیہ مسئلہ اختلاف
است در نجاست قی و صحیح روایت حسن ست از ابی حنیفہ رح کہ تا وقتیکہ
قلیل باشد عفو ست برابرست کہ طعام برآمدہ باشد یا آب اما اگر صفرا باشد
نجس ست قنیہ و قلیل باشد آنست کہ پری دہن نہ برآمدہ باشد و چون
پری دہن برآمد کثیر باشد مسئلہ خمر نجس العین ست بنجاست مغلظہ
بالنص القطعی و باقی اشربہ مسکرات چون شیرہ ابو جہل یعنی تاڑی و بنگ
و لبہرہ و بار اللحم منشی و غیر ذلک نزد صاحبین نجس ست مغلظہ بدلیل
کل مسکر خمر و نزد امام اعظم طاہرست و در در مختار نوشتہ کہ در باقی اشربہ
روایات تغلیظ و تخفیف و طہارت است چنانکہ در بحر رائق تغلیظ را ترجیح
دادہ و در نہر فائق تخفیف را ترجیح دادہ مسئلہ تاڑی شربتی کہ آنرا
در ہندی نیسوری گویند و نیسوہی و بہروار نیز می نامند تا وقتیکہ کف
نہ برآوردہ و ترش نگشتہ مسکر نیست حلال و طاہر ست بشرطیکہ ظرف
آنرا [illegible]

و لی ست تا عوام در مغلطہ نیفتند و مسکر و غیر مسکر را برابر نکنند و طعام
و گوشت پختہ فاسد گردد و گندہ شود بحدیکہ طبیعت ہیچ انسان آنرا قبول نکند
حرام است خوردن آن لیکن نجس نیست اگر بر پارچہ یا بدن رسد شستن
آن واجب نہ آید و ہمچنین نان سوختہ بحدیکہ قابل خوردن نباشد حرام است
زیراکہ از مطعومات خارج شد مسئلہ شوربہ از پیدا کردن بوی بد نا پاک
نے شود قنیہ مسئلہ طعام چون گندہ شود و متغیر گردد و غایۃ التغیر نجس
میگردد و بروایتی از تغیر حرام نمی شود یعنی نجس نمیگردد و مجد الائمہ ترجمانے
درمیان ہر دو روایت توفیق دادہ بدینوجہ کہ مراد از تغیر در روایت اولی
نہایت تغیر ست و در روایت ثانیہ مطلق تغیر قنیہ مسئلہ گوشت
چون بوی بد پیدا کند حرام ست خوردن آن قنیہ غالباً مراد از بوی بد پیدا
شدن در گوشت نہایت تعفن و غایت گندگی باشد چنانکہ بالا مذکور
شد مسئلہ گوشتی کہ در وی کرم پیدا شود و بد بو گردد طاہر ست
قنیہ کرم سرکہ طاہر ست مسئلہ نجاست موجب حرمت است پس انچہ
نا پاک باشد حرام باشد و حرمت موجب نجاست نیست پس ضرور نیست کہ انچہ
حرام باشد نا پاک ہم باشد چنانکہ خاک و زہر با حرام اند و نا پاک
نیستند اکنون حکم این نجاسات عینیہ در حق جاہ مفصلاً بیان
میشود مسئلہ اگر بول و براز انسان و منی و مذی و ودی و دم مسفوح
و ریم و عرق آن و سیلان باکیان و لعاب ورد و آب و قی پری دہن و خون
حیض و استحاضہ و بول و خرء سباع بہایم یعنی چہار پایۂ درندہ و لعاب

وعرق آن و پیخال ماکیان و بط و خون سائل جمیع حیوانات که خون دارند
و خمر و خنزیر و پیشه و پوست بسته بید باغت و گوشت آن و جزو پیخال سوکن
البیوت چون مار و موش و سام ابرص و کرفس و خفاش و کور موش و جزر
گلهری اگر ذره هم ازین ها در آب افتد آب را نجس کند اخراج تمام آب واجب
گردد و فتوی بر دو صد دلو تا سه صد دلو است مسئله روث و خصی که مراد
ازین هر دو نجس هر حیوان چهار پایه است اگر در چاه افتد نزد محمد رح چاه نجس
نشود بجهت بلوی و نزد ابی یوسف ناپاک شود و اخراج تمام آب لازم آید کذا فی
در مختار چنانکه بالا گذشت مسئله پیخال طیور ماکول اللحم و همچنین پیخال سباع
طیور یعنی طیور شکاری اگر در چاه افتد اصلاً آب ازان نکشند در اصح روایات
بجهت تعذر حفظ ازین ها کذا فی تنویر الابصار و شارح آن بول موش را نیز
بهمین حکم شامل کرده و در مختارات النوازل نوشته که پیخال طیور صغار ماکول
اللحم طاهر ست پارچه و آب را نجس نکند و همچنین هر پیخالیکه بوی ندارد مسئله
اگر روث خشک یا سرگین بسیار خشک در آب افتد گفت ابی یوسف رح
که جب نزد من آنست که آب پاک ماند و نجس نه گردد و یاد ندارم درین
مسئله روایتی از ابی حنیفه کذا فی القنیه و در کافی آورده که سرگین
قلیل باشد یا کثیر خشک باشد یا تر آب را ناپاک کند بعد بر آوردن
هر یکے ازان اخراج تمامی آب واجب گردد و نزد ابی یوسف سرگین
قلیل خشک آب را نجس نکند مسئله اگر یک دو پشک شتر و گوسفند
و امثال این در چاه افتد آب را پلید نکند استحساناً و وجه استحسان

آنکه بسیاست که دواب گرد چاه ها می گردند و پشک می افگنند و بسبب هوا
در چاه می افتد و حفظ ازین متعذر پس عفو کرده شد قلیل ازان و اگر
کثیر باشد آن آب پلید شود چراکه ضرورت در کثرت داعی نیست بعد
برآوردن هر یکی ازان دو صد دلو آب کشند و فرق نیست در خشک
و تر شکسته و سالم و نیز فرق نیست درین حکم میان پشک و روث و خصی
چنانکه در هدایه مذکورست و کثیر بر قول صحیح آنست که پشک آن قدر باشد
که در کشیدن آب کسی دلو خالی از پشک بر نه آید چنانکه در نهایه و شرح مبسوط
ذکر کرده و در تبیین گفته که این حکم شامل است چاه های شهر و صحرا را چراکه
در چاه شهر ضرورت بدین داعی می شود مسئله اگر بول شاة در چاه افتد
آب را نجس کند نزد ابی حنیفه و ابی یوسف تمام آب کشیده شود و بر قول
محمد آب را نجس نکند و وجه اختلاف آنست که ابوال جمیع حیوانات ماکول اللحم
نزد محمد طاهرست و نزد ابی حنیفه و ابی یوسف نجس است نجاست مخففه هدایه
و احوط آنست که چاه را نجس کند و صد دلو آب کشیده شود و همین معمول بهاست
مسئله بول خفاش و خرء آن اگر در آب افتد آب را نجس نکند چنانکه پارچه را
نجس نمی کند قاضیخان مسئله اگر پاره گوشت حیوانی مرده غیر مذبوح
در چاه افتد چاه را نجس کند اخراج دو صد تا سه صد دلو آب لازم آید مسئله
در قسم دوم یعنی چیزهاییکه بذات خود نجس نباشند بلکه بنجاست عارضی
ناپاک شده باشند از طاهر نمودن پاک مے شود چنانکه
پارچه و چوب و مانند اینها که بذات خود طاهر است

اگر نجاستی در روی رسد ناپاک کند آنرا و از تطهیر پاک بشود مسئله
در واقعات حسامیه نوشته که اگر در پای یا پارچه گل برسد یا در گل گذر کند
و قدم نا شسته نماز گزارد روا بود تا وقتیکه اثر نجاست نیاید و احتیاط
آنست که بشوید کذا فی عالمگیری مسئله خاک پاک چون
با آب نجس گل شود یا آب طاهر با خاک ناپاک آمیزد صحیح آنست که گل نجس
شود قاضیخان و در قنیه نوشته که اگر در آب نجس خاک را گل کنند یا نجاستی
چون پشک و غیره در گل آمیخته شود اعتبار کنند غلبه را اگر نجاست غالب بود
گل ناپاک است و اگر خاک غالب است گل پاک بود بحکم الاصل الاکثر حکم الکل
مسئله زمینی یا سقف که از گل سرگین آمیخته اندوده باشند و خشک
است اگر پارچه تر بر آن افتد نجس نشود عالمگیری مسئله اگر پارچه پاک
را که تر باشد در پارچه طاهر بپیچید و اثر تری پارچه ناپاک در پارچه طاهر ظاهر
شد لیکن نه چندانکه اگر افشرده شود متقاطر گردد پس اصح آنست که پارچه
طاهر ناپاک نشود و همچنین اگر پارچه پاک بر پارچه نجس تر یا زمین ناپاک
گسترانید و اثر تری دیده شود چندانکه در افشردن متقاطر نگردد پس روایت
اصح پارچه طاهر پاک ماند خلاصه مسئله اگر کسی بپای تر بر زمین ناپاک یا
بستری نجس گذر کرد پای آنکس پلید نشود عالمگیری مسئله اگر کسی
بر بساطی خسپید پس اگر بدنش خشک باشد بساط طاهر است و اگر تر باشد
و اثر نجاست دیده نشود همچنین بساط ناپاک نشود قاضیخان مسئله
کسیکه بر نجاست نشسته بر بدن و پارچه خشک نشیند بدن پارچه را ناپاک

نگلند بلکہ آنکہ غالب وکثیر باشد قاضیخان مسئلہ اگر بول آدمی و بول گوسفند در پارچہ رسد مخففہ را تابع مغلظ کنند یعنی بول آدمی را اعتبار باشد ای قدر درہم نہ ربع پارچہ عالمگیری مسئلہ اگر ازار بند از موی سگ بافند لاباس بہ خلاصہ مسئلہ اگر اشیاء نجسہ نجاست خارجی چون پارچہ ناپاک یا چوب ناپاک یا پاپوش مستعمل یا خذف راہ یا خشت یا پارہ سنگی ناپاک یا برگ کاہ ناپاک و ہر چہ مانند اینہا بود در چاہ افتد چاہ را نجس کند بعد بر آوردن اینہا دو صد تا سہ صد دلو آب کشند و اگر بر آوردن اینہا متعذر گردد مثلاً خذفی ناپاک در چاہ افتاد و گم شد پس دو صد دلو آب کشند چاہ طاہر شود زیرا کہ در ضمن طہارت چاہ اشیاء نجسہ ہم طاہر می شود مسئلہ زنی حائض کہ کرسف داشتہ باشد از چاہ آب میکشد اگر احیاناً کرسف در چاہ افتد از بر آوردہ دو صد دلو آب کشند و اگر کرسف در چاہ گم شود لیکن اخراج آن اخراج دو صد دلو کفایت میکند بطہارت چاہ مسئلہ اگر دلوی یا سبوچہ ناپاک در چاہ افتد بعد بر آمدن آن باخراج دو صد دلو آب چاہ طاہر گردد مسئلہ باید دانست کہ احکام سور حیوانات در باب چاہ مختلف است پس ضرورت افتاد بہ نشستن حال سور آنہا و بجہت آنکہ بعضی ازان نجس العین است حکمش ہمین باب باید فصل مبین بشود مسئلہ در آسار جمع سور بمعنی پس خوردہ و این بر خلاف قیاس است کہ قیاس آن بود کہ جمع سور اسوار آیند مسئلہ سور آدمی طاہر است بسبب شرافت و کرامت وی زیرا چہ حرمت گوشت

وی بسبب کرامت وی است نه جهت نجاست وی و مسلم و کافر و
جنب و حائض و طاهر همه ها درین حکم برابر اند مسئله سور حیوانات
ماکول اللحم از طیور و دواب سوای بط و ماکیان طاهر ست بسبب طهارت
لعاب وی و لعاب متولد میشود از گوشت و گوشت این ها طاهر و حلال ست
اما سور بط و ماکیان پس مکروه ست بجهت مخالطت منقار او بنجاست
و اگر بند داشته شود بانطور که منقارش زیر پای آن نرسد سور وی
مکروه نشود بسبب حفظ منقار او از مخالطت نجاست کذا فی الهدایه و
در بعضی روایات سور ابل یعنی اشتر و سور بقر یعنی گاو آنکه جلاله باشد
یعنی در بند نباشد مکروه ست بجهت عدم حفظ دهنش از مخالطت نجاست
کذا فی المحیط السرخسی همچنین هر حیوانیکه دهنش از اختلاط بنجاست محفوظ نباشد
سورش مکروه ست چنانکه بیش مسئله سور خنزیر و سگ و سور
بهایم درنده چون شیر و پلنگ و گرگ و شغال و روباه و امثال نجس ست
هدایه سور سگ بروایتی از مالک رح طاهر ست و بروایت دیگر از وی
نجس ست و علیه الفتوی کذا فی در مختار و حاشیه عصام بر شرح وقایه
مسئله اگر سگی بدن یا پارچه را بدهن بگیرد ناپاک نشود تا وقتیکه اثر
تری دیده نشود برابر ست که در حالت غضب گرفته باشد یا در
غیر آن و همین مختار ست شرح منیة المصلی مسئله سور گربه خانگی
طاهر ست مکروه هدایه مسئله اگر چه گربه از اقسام درنده است لیکن
بسبب بودن وی از طوافات سورش طاهر ست لیکن مکروه بکراهت

تنزیهی و همین اصح است پس خوردن وی اغنیاء را مکروه است
مساکین را مکروه نیست للضرورة عالمگیری بلکه طاهر است بلا کراهت
بسبب استعمال رسول الله صلی الله علیه وسلم ظرفی را که موش بآن رسیده بود بی پاک
کردن مسئله اگر بلیسد گربه پارچه را شستن آن واجب نباشد بجهت
تعذر حفظ ازین بخلاف بدن که اگر بلیسد بدن را شستن آن واجب
گردد بعدم الضرورت مجموعة النوادر مسئله سور گربه وحشی نجس است
چرا که از طوافات نیست قنیه مسئله سور سواکن البیوت چون
گرفش و موش و کور موش و مار و شپرک و مانند اینها که در خانها می باشد
مکروه است هکذا فی الهدایه و در مجموعة النوادر از خلاصه نقل کرده که اصح
آنست که کراهت وی تنزیهی است تا اگر با وجود آب مطلق ازین
آب ها وضو کند روا باشد و همچنین در حسب مفتی نوشته و صاحب
تنویر الابصار آنرا مشکوک گفته و شارح آن قائل بطهارت وی است للضرورة
مسئله سور اسپ طاهر است مسئله سور حمار و بغل مشکوک است
و اختلاف است درین که شک در طهارت وی است یا طهوریت وی صحیح
آنست که شک در طهوریت وی است و عرق وی مانع جواز صلوة نیست
اگرچه زیاده از قدر درهم بود پس همچنین سور وی و حکم مشکوک آنست که اگر
آبی سوای وی نباشد وضو کند بدان آب و تیمم نیز کند و نماز گزارد تا طهارت
بالیقین حاصل آید کذا فی الهدایه و اگر وضو بدان آب نکند و اکتفا بر تیمم کرده
نماز گزارد جایز نبود و همچنین اگر وضو بدان کند و تیمم نکند نماز جایز نباشد

لیکن اگر آن آب مشکوک را بریزد بعده تیمم کرده نماز گزارد روا باشد

مسئله سور فیل نجس است شرح اوراد پس اگر از خرطوم وی آب بر بدن

یا پارچه رسد ناپاک کند قاضیخان مسئله سور طیور غیر ماکول اللحم همه ها

مکروه است برابر است که شکاری باشد چنانکه باز و بحری و شاهین و غلیواژ

و غیر ذلک یا جیفه خوار چنانچه عقاب و غراب اسود یعنی زاغ سیاه و

سوای از این مسئله زاغ قسم القع یعنی سفید و سیاه آنکه در دیار ماست

سور وی طاهر است نزد امام اعظم بسبب حلت گوشت آن که گوشت وی

حلال است بجهت آنکه خلط میکند در میان غله و جیفه و نزد صاحبین سورش

نجس است بسبب مکروه بودن گوشت آن و فتوی درین باب بر قول امام

اعظم است لیکن معمول خوردنش نیست عملا بر قول صاحبین زیرا که احتیاط

در ماکولات اولی است و در باب سور چنیال عمل بر قول امام اعظم اوفق و

ارفق است مسئله سور کرگس طاهر است بقیاس سور زاغ القع که آنهم

مثل القع خلط میکند میان جیفه و غیر جیفه بلکه غذای او

جیفه کمتر است پس اینهم حلال خواهد بود و سورش طاهر بر

قول ابی حنیفه رح و روایتش صحیح بنظر جامع این روایات نه آمده

اگر بچه کرد طفلی دلوی از چاه و بریخت آب آن را در کوزه خود

پس آب بآستینش فتاد و در کوزه داخل شد آن کوزه

طاهر است مگر آنکه نجاست آستین وی متحقق باشد قنیه

مسئله افتادن غبار نجس در آب اعتباری ندارد آب

[illegible]

طاہرست واگر خاک ناپاک در آب افتد آب را نجس کند پس اعتبار خاک
را باشد نه غبار را قنیہ مسئلہ اگر موشی از چاہ مردہ برآید و قبل از آنکہ
چاہ پاک کردہ شود تمامی آب چاہ فرو رفت و خشک شد پس عود کرد ہمان
آب طاہرست و نزد ابی یوسفؒ بعد عود کردن آب یک دلو کشیدہ شود
و نزد محمد رح بست دلو و اگر فرو رفت بقدر بست دلو پس باقی آب چاہ
طاہرست قنیہ مسئلہ اگر یک کس خبر دہد بنجاست آب و دو کس بطہارت
ان یا بالعکس یعنی دو کس بنجاست خبر دہد و یک کس بطہارت آن پس
حکم کردہ شود بر قول دو کس و اگر ہر دو جانب خبر دہندہ برابر باشند ہیچ
حکم کردہ نشود لیکن حکم کردہ شود بر طہارت آب بمقتضای اصل یعنی اصل
ہر شیٔ طاہرست و نجس نمیشود مگر بعارض و چون احد الفریقین حر باشد
و جانب مخالف غلام حکم کردہ خواہد شد بر قول حر و اگر خبر دہد یک حر بر
نجاست آب و دو عبد بر طہارت پس قباحتی نیست بوضو کردن از ان
مختارات النوازل مسئلہ سوال کردن از حال آب شرط نیست یعنی
پرسیدن از کسی کہ این آب پاک ست یا ناپاک ضرورتی ندارد اعتبار اگر
للاصل یعنی اصل ہر شیٔ طاہرست پس ہمین را اعتبار کنند مختارات النوازل
و این حکم شامل ہست چاہ را و حوض را مسئلہ آبی کہ نجس باشد
بر مذہب ابی حنیفہ و طاہر باشد بر مذہب شافعیؒ و از ان آب رد خمیر کردہ
اند یا طعامی پختہ اند خوردن آن حرام است حنیفہ را پس باید کہ بسگ خوراند
یا بدہد بکسی شفعوی کہ تقلید شافعی را خوردنش حلال ست و در مختار

مسئله گفت مالک رح چاهیکه جاری باشد ناپاک نمی شود بوقوع
نجاست دران زیراکه آب از جانب زیرین بر می آید و از جانب بالا کشیده
می شود پس حکم آب جاری دارد مختارات النوازل اما در مجموعة النوادر نقلا عن
المختار الفتاوی نوشته که از ابی حنیفه و ابی یوسف رح مرویست که آب چاه
ناپاک نمیشود چون آب جاری مگر آنکه متغیر شود یکی از اوصاف ثلثه رنگ
یا بو یا مزه مسئله چاه آب اگر قریب بیر بالوعه باشد پس تا وقتیکه متغیر
نشود یکی از اوصاف ثلثه آب چاه آب طاهرست ظهیریه و این را حدی
تعیین نیست حتی که اگر ده گز مفاصله باشد و یافته شود اثر بیر بالوعه در
چاه آب پس چاه آب ناپاک بشود و اگر مفاصله یک گز باشد و اثر یافته
نشود گاهی ناپاک نگردد محیط و در محیط السرخسی همین را صحیح نوشته کذا
فی عالمگیری و در شرح وقایه مفاصله ده گز را اعتبار نموده اگر وجه الماء
مساوی باشد و اگر وجه الماء هر دو مساوی نیست پس اگر فاصله کم از ده
گز هم باشد برین روایت نیز چاه نجس نگردد زیرا که مساوات وجه الماء
شرط است برای نجاست مسئله چاهیکه گرداو زنان بهر آب جمع می شوند
و پای و پارچه آنها نجس می باشد و آب از پای ایشان میچکد و در چاه میرسد
یا سبو را بر زانو نهاده بر سر می نهند و قطرات آن در چاه می افتد چاه
طاهرست للبلوی مسئله اگر عمق آب چاه ده گز باشد نجس نمیشود
با فتادن نجاست تا وقتیکه متغیر نشود یکی از اوصاف ثلث در اصح شرح
صدر القضات و در مختار مسئله اگر آب در چاه بقدر حوض کبیر باشد

یعنی مقدار ده در ده بود پس نجس نمیشود با فتادن نجاست مگر به تغیر
کسی وصف از اوصاف ثلث فتنه مسئله در چاهیکه گربه موش
را جراحت کرده است تمام آب باید کشید زیرا که بعد از جراحت خون از
موش برآمده باشد واگر نه کرده است و گربه موش هر دو در چاهی
افتادند و مرده بر آمدند شصت دلو آب باید کشید یعنی دلو از سبب موش
و پنجاه بسبب گربه واگر موش مرد لیکن انا سیده نیست و گربه زنده برآمد
پنجاه دلو آب باید کشید یعنی بسبب مردن موش و بست به سبب زنده
بر آمدن گربه فتاوی واگر گربه مرده غیر انا سیده برآمد و موش زنده
سر او در آنست که هفتاد دلو کشند پنجاه جهت موت گربه و بست دلو جهت
زنده برآمدن موش واگر هر دو زنده برآیند هیچ آب کشیده نشود دیگر
اطمینانا للقلب ده دلو تا بست دلو کشند و در نهایه گفته که این در صورتی
است که موش از گرفتن گربه گریز نکرده واگر گریز کرده باشد تمام آب بر آورده شود باب
هشتم در بیان آب راکد یعنی آب بسته و آب جاری یعنی ایستان
مشتمل بر دو فصول فصل اول در مسائل آب بسته مسئله آب بسته
چون کثیر بود حکم آب جاری دارد یعنی از افتادن نجاست ناپاک نمی شود
مگر آنکه متغیر شود یکی از اوصاف ثلثه آن از بو و رنگ و مزه و اتفاق
علما و عمل مشائخ بر همین است و آب کثیر را حدی معین کرده اند که کم از
ده در ده نباشد کذا فی المحیط و مراد از ده در ده آنکه حوض مربع هر یک جانب
ازان ده ذراع باشد که در چهار جانب چهل گز میشود و در مثلث هر یک

جانب پانزدہ گز و ربع گز و خمس گز بالا باشد کذا فی در مختار و در مدور
چہل و ہشت گز باشد در تمام دور کذا فی الخلاصہ و معتبر در گز ذراع کرباس
است در مختار و عالمگیری نقلا عن ظہیری و آن شش وجب است کہ بست و چہار
انگشت میشود کذا فی عالمگیری نقلا عن التبیین و در در مختار نوشتہ کہ
آن ہفت قبضہ و یک انگشت در آخرین قبضہ کہ آنرا سہ انگشت قرار داد
پس برین قول مفتی بہ ذراع سی و یک انگشت میشود اما عمق آب دہ در دہ
پس معتبر آنست کہ در اغتراف یعنی در گرفتن آب از کف دست پشت بر
زمین نرسد و گل نہ آلاید مسئلہ حوض کبیر یعنی حوضیکہ دہ در دہ باشد
اگر نجاستی در وی افتد پس اگر نجاست مرئیہ باشد موضع افتادن آن
ناپاک گردد از آن موضع بقدر حوض صغیر گذاشتہ وضو نماید و حوض صغیر
مربع چار در چار است یعنی بہر یک جانب چہار گز باشد کہ در چہار جانب
شانزدہ گز میشود عالمگیری و اگر آن نجاست غیر مرئیہ باشد پس نزدیک
مشائخ عراق حکمش ہمچنین است و نزد مشائخ بخارا ناپاک نمیشود آن موضع
و روا است وضو کردن از ہمانجا خلاصہ و ہمین قول ثانی اصح است سراج الوہاج
مسئلہ حوضیکہ از جانب اعلی وسیع باشد کہ مقدار دہ در دہ بودہ یا
زیادہ از آن و از جانب اسفل تنگ یعنی کم از دہ در دہ و از آب مملو باشد
ناپاک نمیشود از افتادن نجاست تا وقتیکہ آب بجانب اعلی باشد کہ مقدار
دہ در دہ است و چون آب کم گردد و بمقامی رسد کہ آنجا دہ در دہ نیست از وقوع
نجاست ناپاک گردد در مختار مسئلہ حوضی کہ از جانب اعلی کہ کم از

و [illegible] ده در ده [illegible] حوض [illegible] در طول یا زیاده [illegible]

نجاست [illegible] در روی [illegible] گردد [illegible] نجاست آن [illegible]

کم [illegible] گردد [illegible] صحیح آنست [illegible]

آب [illegible] و وضو باآن محیط مسئله [illegible] از ده در ده باشد لیکن

عمیق [illegible] نجاست در ان افتاده بعد ازان آب منبسط گردد و ده در ده

شود اگر [illegible] بعد [illegible] پس آن آب ناپاک است زیرا که ابتداء

نجاست [illegible] نمود [illegible] بعکس این یعنی اگر حوضی ده در ده باشد و نجاست

دران افتاده بعد ازان آن کم گردد از ده در ده پس آن آب طاهر است

مختار النوازل [illegible] مسئله [illegible] حکم حوض ده در ده [illegible] منجمد شود

آب آن اگر باشد آن آب منفصل از الواح مشرعه اگرچه قلیل باشد

جائز است وضو بآن و اگر آن آب متصل از الواح مشرعه باشد جائز نیست

وضو ازان همین مختار است عالمگیری نقلا عن الخلاصه حوض کبیر اگر بوی

آن متبدل گردد طاهر است و وضو بآن جائز تا وقتیکه نجاست دانسته

شود وقوع نجاست درآن زیرا که بسا است که بسبب دیر ماندن آب

بدبو میشود قاضیخان و مختار النوازل غدیر کبیر خشک گردید [illegible]

باشد [illegible] هر آبی که دران میرسد بموضع نجاست مجتمع می شود با اگر ده

در ده باشد یا زیاده ازان چندانکه باشد پس آن همه آب ناپاک است وضو و غسل

ازان نشاید زیرا که هر آبی که بنجاست رسید نجس گشت باینکه آب دیگر بان

آب نجس رسیده علی هذا القیاس تا آنکه [illegible] شد پس هیچ آبی از نجاست

قاضی نیست گویا از آب نجس تالاب پر کرده اند و اگر نجاست پیوسته مالش شد که آنکه میرسید در غیر موضع نجاست مجتمع میشود تا آنکه ده در ده شد و بعد ازان تا مواضع نجاست رسید و همچنین تا آنکه پر شد پس آن تالاب طاهر است زیرا که آب طاهر بقدر ده در ده شده تا نجاست رسید و نجاست آب ده در ده را نجس نمی کند پس گویا در آب ده در ده نجاستی افتاد بخلاف صورت اول کذا فی عالمگیری مسئله اگر غدیری یعنی تالاب ناپاک شد بعد ازان خشک گردید حکم کرده شود بر طهارت زمین آن پس اگر بار دیگر در آن آب در آید اختلاف است در آنکه نجاستش عود نماید یا نه و اظهر آنست که عود ننماید عالمگیری مسئله اگر کسی ببیند مردی را که وضو میکند از آب حوض ناپاک واجب است بر بیننده که خبر دهد وضو کننده را از نجاست آب و بروایتی واجب نیست قنیه مسئله اگر کسی ببیند محدثی را که در حوضیکه کم از ده در ده باشد غسل از جنابت می کند پس واجب است بر بیننده که ازان حوض آب خود نگیرد زیرا که آب بسبب مستعمل شدن پلید شد و اگر ببیند دیگری را که ازان حوض آب میگیرد پس برین بیننده واجب نیست که خبر کند آن شخص دیگر را از نجاست آب که بسبب مستعمل شدن غسل جنابت لاحق گردید قنیه مسئله چیزهای سائله چون شیر و گلاب و دبس یعنی شیره نیشکر و عصیر حکم آب دارد پس اگر ده در ده بود به افتادن نجاست ناپاک نشود تا وقتیکه مزه یا بو یا رنگ آن متغیر نه گردد و در روایت اصح کذا فی در مختار فصل دویم در آب روان و آب روان آنست که برگ را

و این اسهل طریق شناخت آب جاری است که اصلاً در ین تکلفی نیست کذا فی شرح الوقایه والکنز والخلاصه و زیلعی در عمق و عرض شرط نیست همانقدر عمق باید که در اغتراف بقت دست بر زکل نه آلاید و عرض هم اگرچه قدر یک بالش یا کم از آن بود کافی ست و حکم آب جاری آنست که ناپاک نمیشود تا وقتیکه متغیر نمیشود مزه یا بو یا رنگ آن بسبب نجاست و برهمین است فتوی کذا فی المضمرات اگرچه شی نجس العین هم در آن افتد مثل میته و خمر و خنزیر و خون و غیر ذلک ناپاک نشود بی تغیر کسی از اوصاف ثلثه میته المتصل مسئله اگر سگی در نهری افتد و بند کند عرض نهر را و آب بر بدنش شده جاری می شود پس اگر آبیکه ملاقی بدن کلب ست قلیل ست از آبیکه ملاقی نیست جایز ست وضو از آن آب در اسفل نهر و اگر آبیکه ملاقی بدن کلب ست نه بلکه بیشتر از آبیکه ملاقی نیست وضو از آن جایز نبود کذا فی المحیط و شرح الوقایه والتجنیس لصاحب الهدایه و نزد ابی یوسف رح جایز ست وضو کردن با آن آب تا وقتیکه متغیر نشود از اوصاف ثلثه یکی کذا فی شرح الوقایه اما تفصیل قلت و کثرت آب ملاقی و غیر ملاقی پس از مسئله مابعد واضح می شود مسئله اگر خنزیری یا مرداری در نهری باشد بحیثیکه از زیر آب دیده میشود بسبب قلت آب یا بسبب صفای آن و تمام عرض نهر را مسدود کند پس آب ملاقی به نجس العین زیاده است از غیر ملاقی تا آن وضو از آن جایز ست و اگر زیر آب دیده نشود یا تمام عرض نهر را بند نکرده بلکه کم از نصف عرض سد کرده باشد پس آب ملاقی به نجس

قلیل است از غیر ملاقی و وضو ازان جائز ست محیط مسئلہ اگر آب نہ
از جانب بالا منقطع شد وہنوز جاری ست حکم کردہ شود بر جریان
آن تاصنیخان مسئلہ اگر قریب ناودان بر سقف نجاستے باشد و آب
باران ہمگی یا نصف ازان یا زیادہ از نصف بنجاست رسیدہ روان
شود آن آب ناپاک است و اگر ہمگی یا نصف ازان یا زیادہ ازان ملاقی
نجاست نمی شود طاہر است و اگر بر سقف نجاست بہ چند جا باشد و تحت
ناودان نبود آب باران کہ از ناودان جاری شود طاہر است و آنرا حکم آب
جاری ست عالمگیری مسئلہ اگر بر سقف نجاستی بود و بوقت بارش از
سقف چکید صحیح آنست کہ آبیکہ از سقف میچکد طاہر است تا وقتیکہ بارش
موقوف نیست مگر آنکہ متغیر شود رنگ یا بو یا مزہ زیرا کہ آن آب بارش
است و باران حکم جریان دارد و چون بارش موقوف شود بعد ازان
آب سقف چکید آن آب نجس است چرا کہ چون بارش منقطع شد حکم جریان
ہم منقطع شد کذا فی المحیط و بعض را مشایخ متاخرین اعتبار کردہ اند
کذا فی مختارات النوازل مسئلہ حوض صغیر کہ داخل شود در آن آب
از یک جانب و خارج میشود از جانب آخر پس جائز ست وضو کردن
ازان حوض بہر جانب و بہمین است فتوی بدون تفصیل آنکہ
اگر باشد حوض صغیر چار در چار یا کم ازان پس جائز ست شد
ھا اگر باشد زیادہ از چار در چار جائز نبود کذا فی الزاہدی و معراج
الدرایہ و ہکذا فی عالمگیری و شرح الوقایہ مسئلہ حوض صغیر کہ

ناپاک باشد آب آن پس داخل شد آب طاہر در آن حوض از جانبی
ودروان گشت از جانب آخر گفت فقیہ ابو جعفر چون سیلان کرد آب
حوض حکم کرده شود بطہارت آن وہمین است مختار صدر الشہید محیط
ومختارات النوازل مسئلہ اگر حوض صغیر کو ناپاک باشد و داخل گشت
در آن آب طاہر از جانبی و خارج نگشت از جانب آخر لیکن مردمان پی
در پی آب از کف می بردارند آب آن حوض طاہر شود ظہیریہ زیرا کہ
اغتراف بمنزلہ جریان است و مراد از اغتراف متوالی یعنے گرفتن آب
از کف دست پیے درپے آنست کہ ساکن نشود آب از حرکت درمیان گرفتن
دو بار زاہدی مسئلہ اگر از حوض ناپاک مردمان آب میگیرند و آب دیگر دران
داخل نمی شود یا بر عکس این یعنی آب دیگر دران داخل شد و مردمان
ازان آب نمی گیرند پس نزد اکثر ناپاک شود و اگر مردمان ہم آب
میگیرند و آب دیگر ہم دران داخل میشود پس نزد اکثر ناپاک نمی شود قاضیخان
محیط مرویست از ابی یوسف رح کہ آب حوض حمام بمنزلہ آب جاری است
ناپاک نمی شود بافتادن نجاست تا وقتیکہ اثری نجاست دیده نشود حتی
کہ اگر کسے دست خود در حوض حمام اندازد و بر دست او نجس باشد
حوض ناپاک نشود بلا خلاف از جہت ضرورت بتیمہ المصلے نقلاً عن نوادر المعلی
اگر حماری در آب جاری بول کند و رشحہ آن یعنی شواره بر پارچہ
افتد ناپاک شود و آن پارچہ تا وقتیکہ بیقین نداند کہ این رشحہ
بول افتاده است مختارات النوازل مسئلہ اگر در جسم انجاستی باشد و آن

در آب جاری اگر در غسالتش نجاستی ظاهر نشود و از آن پایچه سوار تر شد
صحیح آنست که نجس نگردد پایچه بالحکم المتیقن لا یزول بالشک شرح منیة
المصلی مسئله اگر کسی خندق ناپاک یا چوبی ناپاک یا عذره در آب
افگند و رشاش آن بر پایچه رسید ناپاک نشود پایچه تا وقتیکه اثر نجاست
بر پایچه ظاهر نشود برابر است که آب راکد باشد یا آب جاری در مختار همین است
و به اخذ الفقیه ابو اللیث و عالمگیری مسئله اگر به نهری جاری صف
مردمان وضو می کنند جایز لا بأس است هو الصحیح منیة المصلی مسئله
اگر کسی از حوض صغیر نهری کند و آب جاری گردد و وضو نمود از ان نهر
و آب آن وضو بجای مجتمع شد از انجا دیگری نهری کند و روان گرد
از انجا وضو ساخت ازین نهر ثانی و مجتمع گشت آن آب بجای
دیگر از انجا کسی دیگر نهری کند و روان ساخت و وضو نمود و بر همین
قیاس پس وضو همه روا باشد لیکن در میان هر دو موضع مجتمع شدن
آب مسافت شرط است اگرچه مسافت قلیل باشد تا حکم جریان تواند
کرد عالمگیری باب نهم در تطهیر انجاس مشتمل بر سه فصول فصل اول در
اقسام تطهیر و احکام آن بدانکه مطهر انجاس و مزیل نجاسات دوازده
چیز است اول غسل بفتح غین معجمه و سکون سین مهمله یعنی شستن
دوم مص بفتح میم و تشدید صاد مهمله یعنی مکیدن از دهن سوم مسح
یعنی پاک کردن بمالش از دست و یا پارچه چهارم دلک بفتح دال مهمله
و سکون لام یعنی مالیدن بزمین پنجم حرک بفتح حا و سکون را از ها

یعنی ناپدید شدن یا ریزه ریزه یا جسم پوسیده شدن یا ناپدید شدن اعضا
از پوست هشتم احراق یعنی سوختن نهم غلیان بکسر غین
معجمه و سکون لام یعنی جوشش دادن بآتش دهم
نزح بفتح نون و سکون زاء معجمه و حاء حطی یعنی اخراج آب یازدهم استحاله
یعنی برگشتن از حالی بحالی و تبدیل ماهیت دوازدهم دباغت یعنی صاف
کردن چرم بدانچه از رطوبات بدو دفع نماید سیزدهم ذکات بفتح ذال معجمه یعنی
ذبح دوازدهم جفاف بفتح جیم و فاء اول یعنی خشک شدن اما قسم اول
غسل یعنی شستن پس باید دانست که این عام است و شامل است
همه اشیا را که جمله چیزها از غسل پاک میشود مگر چیزی چندی که صالح و قابل
شستن نیست چون دهن یعنی روغن و عسل بفتح عین مهمله و سکون
سین مهمله یعنی شهد و دبس بکسر دال مهمله و سکون باء موحده و سین
مهمله یعنی دوشاب و شیره شکر و غیره و امثال این که مخصوص بتعلیلات است
و آب چاه که مخصوص بنزح است و چیزیکه نمک شده باشد یا شرابیکه
سرکه شده باشد و امثال این که مخصوص باستحاله است و جلد میته که
مخصوص بدباغت است و گوشت و پوست حیوانات غیر ماکول اللحم که مخصوص
بذکات است و شکر نبات و آرد و امثال این گاهی پاک نمیشود چون
ناپاک گردد مسئله غسل اشیا یعنی شستن چیزها روا است
باب مطلق یعنی آب بارش و چاه و چشمه و دریا و آبیکه از درخت خود بخود
متقاطر شود بلا علاج و غیر ذلک از آنچه که وضو و غسل بآن جائز باشد

وهر چیز مشکل که ازالهٔ نجاسات بدان ممکن باشد اگرچه منفرد و غسل آن درست شود چون سبکه و گلاب و آنچه که از درخت یا ثمره افشرده شود اگر طاهر و حریل نجاست باشد و آب مستعمل طاهر و عرقیات و مانند اینها که چیزها را صاف با آن توان کرد و وقت افشردن آنچیز آب آن افشرده شود و اگرچه منفرد و غسل با آن روا نبود اما آنچه که تصفیه اشیاء بدان ممکن نباشد بلکه خود محتاج به شستن گردد و قابلیت افشردن که شرط شستن است ندارد چون شیر و دوغ و روغن و شهد و شیرهٔ نیشکر و غیره پس غسل اشیاء ازین با درست نیست و ازالهٔ نجاسات دیگری با اینها نتوان کرد مسئله از روغن تطهیر نجاست روا نیست زیرا که از افشردن افشرده نمی شود کافی و همچنین است ولپ و عصیر یعنی افشردهٔ انگور تلبین اگر نجاست مرئیه متدار باشد چون بیه از انسان و پیخال ماکیان و مانند آن پس چون زائل شود عین آن بشستن و افشردن حکم کرده شود و طهارت آن اگرچه بشستن یکبار زائل نمیشود و اگر بسه بار هم زائل نشود عین النجاست بشوید و عصر نماید تا آنکه زائل شود و ازالهٔ اثر نجاست مانند داغ و بوی و رنگ اگر بلا مشقت حاصل آید ضروریست و اگر دشوار باشد ازاله ضرور نبود بگذارد و آنرا حتی که برای ازالهٔ اثر نجاست تکلف نکرده شود بآب گرم یا آب صابون مسئله اگر کسی رنگ کرد پارچهٔ خود را به نیل ناپاک یا دیگر رنگ ناپاک یا رنگ کند دست خود را از حنای نجس باید که بشوید آنرا تا آنقدر که آب صافی برآید و

واز اله رنگ ضرور نبود فتح القدیر و در مجموعة النوادر نوشته که پارچه
به نیل یا نجس رنگ کرده باشد بشستن سه بار پاک گردد مسئله اگر کسے
زعفران در ظرفی برای رنگ کردن حل نمود و دران بول افتاد پس ازان زعفران
پارچه را رنگ کند بعد ازان سه بار بشوید پارچه پاک شود همچنین است
در صلوة الآثار از حسن بصری رح و گفت هشام این قول اصحاب ماست
رضی الله عنهم مسئله بر پارچه یا بر دست روغن نجس افتاد و پاک
کرد آنرا سه بار و نیز آن زایل گشت و بعد شستن آن اثر دهنیه باقی
ماند این را اعتباری نیست مجموعة النوادر و به اخذ الفقیه ابو اللیث وهو
الاصح کذا فی الذخیره مسئله اگر بر چیزے نجاست غیر مرئیه رسید چون
خم بشستن سه بار پاک میشود پس اگر آنچیز قابل عصر و افشردن است هر بار
عصر نماید و بار سوم مبالغه در عصر نماید حتی که اگر بار چهارم باز عصر نماید تقاطر
نشود و اگر احتمال تقاطر دارد آنچیز ناپاک ماند طاهر نشود و معتبر در عصر قوة
غاسل است چنانکه در شرح وقایه نوشته و در صلوة مسعودی گفته که در
تافتن جامه اعتبار قوت جامه راست یا قوت تابنده
را اگر جامه قویست اعتبار قوت تابنده راست و اگر جامه ضعیف است
اعتبار قوت جامه راست انتهی و در غیر روایة الاصول آنست که افشردن
یکبار کافیست هذا ارفق و اوسع و علیه الفتوی کذا فی الغرائب و النوازل و الکافی
لیکن باید که اگر اکتفاء با فشردن یکبار نماید بار سوم عصر نماید مسئله اگر بر پارچه یا
سطرنجی یا پارچه ریشمی یا مانند اینها از آنچه که قابل افشردن است نجاست غیر مرئیه رسید

باید کہ آنرا بشوید و عصر نماید و باز بشوید و عصر کند ہمچنین سہ بار لیکن در
بار سویم مبالغہ در عصر کند آن قدر کہ اگر باز عصر نماید تقاطر نہ گردد پس چیزہا
طاہر شوند و اگر بعد شستن ہر بار عصر نکند بلکہ در نوبت اخیر عصر مبالغہ نمودہ
حکم بر طہارت کردہ آید چنانکہ مذکور شد اما چیزہائیکہ قابل افشردن نباشد
چون تخت پوش و قصعہ یعنی کاسہ بزرگ چوبی و تغار چوبی و آوندہای
گلی و ظروف مسی و برنجی و چینی و اشیاء نقرئی و طلائی و آہنی و چیزہائے
سنگی و شیشہ و حقہ و تسبیح و عصا و موزہ و پاپوش و امثال آنہا
از انچہ قابل عصر نیست اگر نجاست مرئیہ تند ار بآنہا رسد چون براز و خون
وغیرہا پس بشوید آنرا تا کہ زائل شود عین آن اگرچہ اثر نجاست باقی ماند
کہ ازالہ آن بتکلف گردد و اگر نجاست غیر مرئیہ بآنہا رسد چون بول و خمر
و آب ناپاک پس بشوید آن را خشک کند و ہمچنین تا سہ بار و حد تخفیف
آنست یعنی خشک کردن آنقدر باشد کہ تقاطر آن منقطع گردد اگرچہ نمی باقی
ماند کذا فی التبیین و در محیط شرحش نوشتہ کہ شستن و خشک کردن ہر
بار درصورتیست کہ نجاست را جذب کردہ باشد چنانکہ اشیاء مذکورہ اگر
نو باشد و کثیر الاستعمال نباشد اما اگر نجاست را جذب نکردہ چنانکہ
اشیاء مذکورہ کہنہ و کثیر الاستعمال باشند پس شستن سہ بار بدون خشک
کردن پاک گردد مسئلہ اگر برسد بول در ہنیری مستعمل ہیچ ماندہ یعنی
خوانیکہ بر وطعام باشد و مخور بکسر میم و سکون حاء مہملہ و فتح واو و سکون
راء مہملہ چوبیکہ آرد خمیر کردہ بدان نان سازند و در ہندی بیلن گویند

و قصعه یعنی کاسه بزرگ چوبی و نقیر پس بریزد آب بر اینهمه ۳ سه بار بیکدفعه
یعنی خشک کردن هر بار ظاهر شود دلک هم کنند یا نکنند یعنی از دست بمالد یا نمالد
کذا فی القنیه مسئله اگر بر شیشه یا سنگے یا آهنی نجاست غیر مرئیه رسد
پاک میشود بشستن یکبار چون زیاده آب بر آن ریزد و بروایتی اینست
که اگر بنا شد بر اینهمه چرک و رنگ پس طاهر شود بشستن یکبار و اگر بر اینهمه
چرک و رنگ باشد بشستن سه بار پاک گردد قنیه مسئله ظروف گلی
نو غیر مستعمل چون ناپاک شود بشستن سه بار و خشک کردن هر بار پاک
میشود زیرا که ظروف گلی نو جاذب رطوبات میشود و اگر کهنه و کثیر الاستعمال
باشد چنانکه دیگچه گلی مستعمل که در هندی هانڈی گویند و آنرا که در هندی
کڑاہی گویند و امثال این چون ناپاک شود خشک کردن هر بار حاجت
نیست صرف بشستن سه بار طاهر گردد زیرا که بسبب کثرت استعمال جاذب
رطوبات نه میشود و همچنین ظرفیکه بران روغن کرده باشد چنانکه مرتبان لاکهی
و سبوی لاکهی و سفال و پیاله لاکهی بیشتر در دیار ما بسیار اند و همچنین ظروف
چینی مثل چاپدان و پیاله و غیر ذلک درین همه چیزها حاجت خشک نمودن
هر بار نیست بشستن سه بار کافی است زیرا که اصلا جذب رطوبات نمیکنند
و حال اینها مثل ظروف مسی و آهنی و سنگی است مسئله ظرف گرانبار
چون پلید شود آنرا بشوید بهر طوریکه میسر است مکلف بر برداشتن آن ضرور
نیست قنیه مسئله خم گلی کلان که برداشتن آن متعذر باشد چون
پلید شود باید که آب اندرو انداخته بشوید بعد شستن آب غساله را

بریزد و بہ نہجیکہ تواند و ممکن باشد چنانکہ از ظرف خورد یا باغتراف یعنی از
کف دست آب ریزد و چون آنقدر آب ماند کہ بہ آن کردنش دشوار باشد
از پارچہ طاہر نشف نماید یعنے آب بقیہ را بردارد و باز بشوید و آب غسالہ
بہ ہمون نہج بریزد و از پارچہ طاہر دیگر ہمان پارچہ سابق ۔ا پاک کردہ از ان
نشف کند ہمچنین تا سہ بار پس پاک شود مسئلہ خم کلان کہ آنرا در زمین
نصب کردہ باشند چون ناپاک شود بنجاست غیر مرئیہ پس سزاوار آنست
کہ بعد خشک شدن طاہر شود و چون ناپاک شود بنجاست مرئیہ پس بعد ازالہ
نجاست چون خشک شود پاک گردد زیراکہ شی منصوب در ارض حکم ارض
دارد چنانکہ در مقام آن گفتہ آید انشاء اللہ تعالیٰ مسئلہ خم شراب کہ کہنہ
و مستعمل باشد بہ شستن سہ بار پاک شود تا جینیکہ لیکن اگر بوی شراب
دران باقی نماند تا تارخانی و اگر بوی شراب بشستن نرود پاک نشود مگر
بسرکہ ساختن یا انداختن دران مختار النوازل مسئلہ اگر در کوزہ نو
شراب کردہ باشند چون بریزد آب دران سہ بار و ہر بار ساعتی بگذارد پس
پاک شود و این نزدیک ابیوسف است خلاصہ و نزد محمد ہرگز ہی
پاک نشود مختار النوازل ظاہر آنست کہ باندا ختن آن کوزہ در
آتش سوزان کوزہ گران پاک شود نزد محمد رحمہ اللہ مسئلہ اگر بر چرمینہ
نجاستے عارض شد بشستن سہ بار پاک گردد حاجت خشک کردن
ہر بار نیست و ہمچنین است موزہ و مکعب و آن موزہ ایست کہ و از
تا شتالنگ و جبہ موق و آنہم موزہ چرمینہ است کہ بر بالای موزہ پوشند برای

حفظ موزه اول از نجاسات اگر برا ینهمه نجاستی برسد بریختن آب سه بار پاک گردد بدون خشک کردن قنیه و در فتاوی برهانیست که مختار است که بشوید و بگذارد پس باز تا وقتیکه تقاطر موقوف شود و ترسی بود و خشک کردن شرط نیست مسئله اگر بر موزه بول رسد بریختن آب سه بار طاهر گردد اگرچه دلک نکرده باشد قنیه همچنین حکم کرده خواهد شد در پاپوش مسئله کاردی را بآب ناپاک آب داده باشند نزدیک ابی یوسف رح پاک نشود تا آنکه آب دهند آن را بآب پاک سه بار پس پاک شود عالمگیری و در روایتی از ابی یوسف رح آنست که بشستن سه بار طاهر میشود مسئله اگر دانه هاے غله چون نخود و گندم و جو و امثال این در بول یا خمر افتاد و بماند چندانکه بسبب جذب رطوبات ببالید ان را بشوید و در آب آنقدر گذارد که بهمان مقدار ببالد که از نجاست بالیده پس آنرا خشک سازد و باز بشوید و همان قدر در آب دارد که مقدار سابق ببالد باز خشک نماید همچنین تا سه بار پس پاک خواهد شد اگر مزه و بوی نجاست دران باقی نماند اگر دانه های غله در نجاست افتاد و فوراً بر آورده شد که رطوبات اصلا جذب نکرده بود پس بشستن سه بار تنقیع و تجفیف پاک شود عالمگیری مسئله نان چون ناپاک شود بشستن سه بار طاهر گردد بشرطیکه نجاست را جذب نکرده باشد مسئله زمین و درخت و هیزم که با و نجاست رسیده باشد و بسبب بارش باران اثر نجاست زایل گشت پس زمین و درخت و هیزم پاک گردد زیرا که بارش باران

برو بمنزلہ غسل ست عالمگیری مسئلہ چون بر زمینی نرم بول رسد
یا خمر افتد بریختن آب سہ بار پاک گردد اگر زمین سخت باشد پس بریزد
آب و دلک نماید بعد از آن بپارچہ تری آنرا جذب کند ہمچنین سہ بار پس
طاہر شود و اگر بریزد آب کثیر بر آن تا آنکہ نجاست متفرق شود و اثر آن
باقی نماند پس بگذارد تا آنکہ خشک گردد طاہر شود قاضیخان مسئلہ بوریا چون پلید
شود و نجاستش خشک گردد در شستن دلک ہم ضرور یست تا آنکہ نجاست
ملائم گردد و شستہ شود و اگر نجاستش ترست پس اگر بوریای قصب یعنی
نی مانند آن باشد از آنچہ جاذب رطوبات نیست پس شستن سہ بار پاک
میشود بلا خلاف و خاصہ دلک جفاف نیست زیرا کہ جذب رطوبات نکردہ است
محیط و قاضیخان و خزانۃ المفتین و اگر بوریای دوری باشد یا امثال آن
از آنچہ جاذب بر رطوبات می شود باید کہ بشوید آنرا و خشک کند باز بشوید
و خشک سازد ہمچنین تا سہ بار پس پاک گردد نزدیک ابی یوسف رح و علیہ
الفتوی شرح منیۃ المصلی و بوریا ماج است کہ در آب روید و از آن حصیر
یعنی بوریائی بافند و بر سر آن مانند پشم چیزی جمع شود و ہمچو ذرہ و پنبہ
در ہوا پرد و کذا فی الصراح مسئلہ بوریای برگ تاڑ و خرما و نی و نارجیل
و سیتلپاٹی و آنچہ جز نیست می بافند و مانند اینہا کہ در دیار ما اکثر میسازند
اگر نجاستی بآنہا رسد در صورت خشک بودن نجاست دلک ہم در شستن
ضرورست و در صورت تر بودن نجاست سہ بار بشویند و دلک و جفاف
ضرور نیست زیرا کہ اینہمہ اشیاء جاذب رطوبات نیست چنانکہ قصب

از روایت آن بالتصریح بالا گذشت مسئلہ بوریا کہ در ہندی کوبھ خوانند بضم کاف عربی بر وزن طوس و دیگر کہ آنرا گوندری و صفوف مساجد کہ از جانب مرشدآباد در دیار می آید اینہا اگر پلید شود سہ بار بشوید و سہ بار خشک کند پاک گردد زیرا کہ این اشیا جاذب ہست ہمچو دروی چنانکہ مذکور شد اما اگر نجاست خشک باشد دلک ہم ضرورست و اگر تر باشد دلک ضرور نیست مسئلہ بساط یعنی بستر چون شطرنجی و دری و قالین ہر قسمیکہ باشد و سوزنی بوریا اگر ناپاک شود و آنرا در آب جاری یکروز خواہ یکشب بگذارد تا آنکہ چہار پالش آب بر و جاری ماند پس پاک گردد و ہمین صحیح است در شرح منیۃ المصلی و خلاصہ ہمچنین نوشتہ و صاحب شرح وقایہ قید یک شبانہ روز دادہ تا آنکہ ہشت پالش آب بر و جاری باشد و فتوی بر اول ست مسئلہ اگر بشوید چیزی در غدیر یعنی تالاب و غیر یا بریزد آب کثیر بران یا خود آب بر و جاری نشود پس شرط نیست درین افشردن و خشک کردن و مکرر غوطہ دادن کہ بدون اینہا طاہر نشود و ہمین مختار ہست در درمختار مسئلہ جائز ست شستن پارچہ و امثال آن و غیر ذلک بہ یک وقت یا دو وقت یا دو روز مثلا بیکوقت یا یکروز یکبار بشوید و وقت دوم یا روز دوم دو بار بشوید پاک گردد و توالی شرط نیست چنانکہ در طہارت جامہ و اعضا شرط نیست جہت حصول مقصود فتاوی قاضیخان مما تقع فی البیر مسئلہ اگر پارچہ ناپاک را در یکبار ظرف بشوید یا در یک ظرف سہ بار بشوید و عصر نماید و پارچہ و ظروف ہمہ پاک شود

جهت تسهیل و تیسیر الناس که بیشتر عادت همچنین است عالمگیری مسئله مردی یکپای بر پای دیگر نهاده غسل میکند پاک میگردد پای زیرین او از آب بالا بخلاف وضو زیرا که بدن در جنابت حکم عضو واحد میدارد پس غساله یکی دیگری را نجس نمیکند و در وضو هر بدنی حکم جداگانه دارد اما نزد آبی ذر بس شستن پای زیرین در غسل هم واجب است زیرا که از غساله پای بالا پای زیرین نجس می شود قنیه اما قسم دوم یعنی مص بفتح میم و تشدید صاد مهمله یعنی مکیدن پس این مخصوص بکسی چیز نیست بلکه بیشتر اشیا از این پاک می شود مسئله اگر بر بدنی نجاست رسیده باشد و اثرا مکید از زبان تا آنکه اثر نجاست زایل شود پس حکم کرده خواهد شد بر طهارت آن بدن و همچنین سکین بکسر سین مهمله و تشدید کاف عربی و سکون یای تحتانی یعنی کارد قاضیخان مسئله پارچه ناپاک بمکیدن پاک می شود محیط مسئله طفل شیرخوار اگر بر سر پستان مادر قی کرد و سه بار شیر نوشید و مکید از زبان سر پستان زن پاک شود و دهن کودک نیز پاک است قاضی خان مسئله اگر بسبب قی کردن یا آمدن خون از بن دندان ناپاک شد و کف انداخت سه بار یا ساعتی بر وی بگذشت دهن پاک شود اما قسم سوم یعنی مسح مالیدن از پارچه پس این مخصوص است در سنگ و شیشه و مس و ظرف چینی و برنجی و دیگر هر چیزی که در ان سختی و ملاسه باشد اما انچه سختی و ملاسه نداشته باشد چون پارچه و حریر و امثال آنها و اوندگلی و مانند این پس از مسح پاک نشود مسئله اگر بر خنجر

یا شیشہ یا سفالین روغنی یا ہنرم خرا طی نجاستی رسد بمسح پاک میشود
چون اثر آن زائل گردد قنیہ مسئلہ آہنی کہ بر آن صیقل کردہ باشند
ہمچو شیشہ وکارد و یا شیشۂ مصفا غیر کندہ و مانند اینہا اگر نجاستی بآن
رسد پاک میشود بمسح از خرقہ طاہر یعنی از پارچہ پاک خوب مسح کن پاک
خواہد شد چنانکہ از غسل پاک میشود محیط و برابر ست کہ نجاست وے
جرم باشد یا غیر ذی جرم رطب باشد یا یابس یعنے نجاست تند ار غیر
تندار و خشک و تر درین برابر ست از مسح پارچہ پاک می شود و ہمین
مختار و مفتی بہ ست مسئلہ آہن زنگ خوردہ ہمچو کارد و شمشیر کہ زنگ
خوردہ باشد و شیشہ منقش یعنے شیشہ کہ بران کندہ کردہ باشند بمسح
پاک نمیشود مسئلہ اگر جای حجامت را از سہ خرقہ پاک و تر سہ بار مسح کند
الموضع حجامت پاک شود حاجت شستن نیست زیرا کہ مسح بخرقات
طاہرات میلولات کار غسل میکند محیط سرخسی در قنیہ نوشتہ کہ اگر بمسح
یکبار ہم ازالہ خون شود موضع حجامت پاک شود مسئلہ اگر برسد
نجاستی در نطع یعنی شکمہای کام و شستن آن ضرر دارد پس از پارچہ
تر و پاک مسح کند ہمچنین سہ بار پس پاک خواہد شد قنیہ مسئلہ یعنے
دلک بفتح دال مہملہ و سکون لام و کاف عربی بمعنی مالش بر زمین پس
مخصوص ست بموزہ و پاپوش مسئلہ نجاست ذی جرم اگر بر موزہ
یا پاپوش برسد و خشک گردد طاہر میشود بدلک یعنی موزہ را بر زمین بمالد تا
آنکہ نجاستش زائل گردد حکم طہارت وی کردہ آمد و اگر تر باشد پس نزد

ابی یوسف پاک می شود بدلک اگر در دلک مبالغہ نماید تا آنکہ اثر نجاست
ہم باقی نماند و علیہ الفتوے لعموم البلوی قاضیخان و در مختار مسئلہ
نجاست غیر ذی جرم چون خمر و بول و آب نجس وغیر ذالک بسبب اختلاط
از غیر او چون خاک و خاکستر و مانند آن حکم ذی جرم دارد تا آنکہ اگر بر موزہ بول
یا خمر افتد و بر آن خاک اندازد و اثر دلک نماید پس پاک گردد وعلیہ الفتوی
للضرورۃ عالمگیری و در مختار چون بر پوستین نجاست ذی جرم رسد
و خشک گردد بسبب دلک پاک بشود چنانکہ موزہ مضمرات اما قسم پنجم
یعنے فرک بفتح فا و سکون رای مہملہ بمعنی مالش پارچہ بر پارچہ بدو دست
یا مالیدن اعضاء از دست پس مخصوص ست مسئلہ در پارچہ اگر منی
رسید و خشک گردید بفرک پاک می شود یعنی از دست پارچہ بر پارچہ مالد
تا آنکہ منی از پارچہ زائل شود و این در صورتی است کہ سر ذکر طاہر باشد
و استنجا پاک کردہ باشد اما اگر سر ذکر پاک نباشد یا اکتفا بر کلوخ کردہ باشد
و منی او در پارچہ رسید پارچہ بسبب فرک پاک نمیگردد عالمگیری و در مختار
و صحیح آنست کہ در میان منی ہر دو زن فرق نیست یعنی ہر دو بفرک طاہر
می شود زاہدی مسئلہ اگر بعد فرک اثر منی مثل داغ و بو باقی ماند پارچہ
طاہرست چنانکہ بعد غسل ہم اگر اثر منی باقی ماند طاہرست زاہدی مسئلہ
چون منی در پارچہ افتاد تا وقتیکہ ترست و خشک نشدہ است بسبب فرک
پاک نمی شود غسل آن واجب است عالمگیری منی چون در بدن رسد پاک
نمیشود مگر بغسل و از فرک طاہر نگردد ہراست کہ منی خشک باشد یا تر

و این مرویست از امام اعظم همچنین نوشته در کافی و قاضیخان و خلاصه
و صاحب هدایه ذکر کرده که گفت مشایخ یا طاهر نشود بسبب فرک زیرا که بلوی
دران اشد نیست مسئله چون منی بر موزه رسید خشک گردیده جایز است
فرک دران یعنی آن موزه طاهر بسبب فرک میگردد کافی مسئله اگر نفوذ
کرد منی در باطن پارچه فرک کفایت میکند دران و همین است صحیح تبیین مسئله
پارچه که ازان اثر منی بسبب فرک زائل شده باشد اگر دران پارچه آب
رسد یا پارچه تر بآن رسد مختار آنست که نجاستش عود نکند خلاصه مسئله
اگر در پارچه دو تو یعنی دو ته مثل دوهر منی رسد صحیح آنست که پله زیرین هم از
فرک طاهر شود چنانکه پله بالا از فرک طاهر میشود قنیه مسئله نجاست غلیظ
یعنے تندار چون بپارچه رسد و خشک شود بفرک پاک گردد لیکن صحیح
آنست که بدون شستن پاک نشود قنیه اما قسم ششم یعنے احراق
بمعنی سوختن پس مخصوص است باوندهای گلی و ظروف مسی و آهنی و قلعی
و جسته و شیشه و تنور گل و هر چیز که متحمل آتش باشد اگر چه این چیزها
از غسل هم پاک میشود مسئله اگر خشت خام یا کوزه از گل ناپاک ساخته
باشند بعد سوختن و پختن پاک گردد عالمگیری مسئله پشک چون سوخته
خاکستر گردد نزد محمد رح خاکستر طاهر است علیه الفتوی خلاصه و همچنین است
حکم عذره چون خاکستر شود پاک گردد بحر رائق مسئله اگر تنورے
گرم کنند از نجس یا هیزم ناپاک پس نزد محمد رح تنور پلید شود و گاهی پاک
نشود و نزد ابی یوسف رح بعد گرم کردن آن شعله از هیزم پاک تنور پاک

گردد و اگر گرم کنند از ہیزم پاک بعد از ان از نجس پس بگرم کردن یکبار
از ہیزم طاہر پاک گردد و در شرح بزدوی نوشته که این بر تقدیرے
که گرم کرده شود تنور نوع غیر مستعمل اول مرتبه از نجس و رنه کفایت میکند
گرم کردن از ہیزم طاہر یکبار نزد ابی یوسف و ہمچنین گفته امام اعظم رح
در ظاہر الروایت قنیه مسئله اگر از پارچه ناپاک و تر تنور را مسح کنند
یا آب نجس دران افشانند و بعد ازان نان پزند قباحتی ندارد و از
ابی یوسف رح مرویست که در تنوری که سرگین سوزند خوردن نان آن
مکروه است و گفت ابوحامد اگر تنور بیفروزند از پشک و سرگین مکروه است
نان آن تنور و اگر آب پاک بران افشانند کراہتش باطل گردد و گفت
بزدوی کراہتی دران نبود قنیه ظاہر آنست که مراد از کراہت کراہت
تنزیہی است مسئله چراغ گلی مستعمل و غیر مستعمل و ظروف روغن
و دیگر آوند گلی اگر پلید شود و چون در آتش سوزند طاہر گردد مسئله
ظروف نقره و طلا و کفگیر آہنی یا مسی یا دیگر ظروف که متحمل آتش
باشد چون ناپاک شود از سوختن در آتش پاک گردد مسئله قلعی
اگر نجس شده باشد بعد گداختن پاک شود بخلاف موم ناپاک که از
گداختن پاک نمی شود در مختار و ہمچنین سیسه و جسته چون ناپاک
شود از گداختن پاک می شود چنانکه این چیزها از غسل پاک نشوند از احراق
نیز فائده باید دانست که ظروف مسی از قلعی پاک نشود اگر بعد قلعی آب
ناپاک سر دہند و الا باز ناپاک خواہد شد و بی تطہیر پاک نخواہد شد و معمول

قلعی گران همچنین ست که بعد قلعی کردن در آب ناپاک ظروف را سرد میکنند و اگر از آب پاک سرد کنند حاجت تطهیر نیست اما نهم هشتم یعنے غلیان بمعنی جوشدان بر آتش پس مخصوص است در روغن چراغ و روغن زرد و شهد و دبس عصر و شیر مسئله عسل یعنے شهد و دبس یعنی دوشاب شیره نیشکر وغیره و عصیر یعنے آفشوره انگور اینها چون پلید شود در دیگی نهاده آب انداخته بر آتش نهد و جوش دهد تا آنکه آب سوخته گردد و مقدار اصل شی باقیماند همچنین سه بار پس پاک شود کذا فی عالمگیری و قنیه و در مجموعه سلطانی نوشته که آب همون آنچیز که طهارت آن منظور باشد بدهد و سوخته گرداند و در رمختار نوشته که طاهر مے شود لین یعنے شیر و عسل و دبس و دهن بجوشدان سه بار انتهی ترجمه و در قنیه نوشته که گفت رکن صباعی در شهد انیز تجربه کردم پس یافتم آنرا بعد طهارت تلخ مسئله گوشت که با شراب پخته باشند چون جوشد بدهد و سرد کنند همچنین ۳ بار پس پاک شود در رمختار مسئله گندم که بشراب پخته باشند گاهی پاک نشود و به یفتی در رمختار مسئله آرد که بشراب خمیر کرده باشد چون بریزند در سرکه تا آنکه اثر آن زائل گردد آرد پاک شود خوردنش حلال باشد در رمختار مسئله لست آرد یکه خمیر کرده باشند انرا از شیره بوجهل یعنے تاڑی سزاوار آنکه حکم کرده شود بنجاست وی و خوردنش روا نبود چنانکه یاد رو ٹی و دیگر نانها که در عمل نصاری بشتر مروج است و خمیرش بی تاڑی

نمیشود خوردنش روا نیست زیرا که شیرهٔ ابوجهل نزد امام محمد و ابی یوسف
حکم خمر دارد و بر قول امام اعظم اگرچه حکم خمر ندارد و لیکن بسبب پلید بودنش
از نجاست خارجی حرمتش ظاهر است و این نجاست بسبب طبخ و پختن زائل
نمیشود والله تعالی اعلم و صاحب در مختار ذکر کرده که خمیر نجاست مغلظه است
و در باقی اشربه مسکرات روایات تغلیظ و تخفیف و طهارت آمده است
چنانکه در بحر الرائق مغلظ نوشته و ترجیح داده و در نهر الفائق مخففه گفته و مفتی به
نوشته انتهی و ترجیح طهارت را سند کتابی ننوشته و ظاهر است که
روایت طهارت در صورتی باشد که نجاست خارجی بوی راه نیافته
باشد و این بس شاذ و نادرست که در تاری نجاست خارجی نه افتد
اما قسم هشتم یعنی استحاله بمعنی برگشتن از حالی بحالی و متبدل شدن
ماهیت آن پس مخصوص است به چیزهائی که نجس العین باشد مسئله
حماری یا دیگر حیوانی در کان نمک افتاد نمک شد پاک است و خوردن
آن حلال است زیرا که ماهیت مبدل شد عالمگیری مسئله سرگین
چون نجس آن خاک گردد نزد امام اعظم و محمد طاهر شود و نزد ابی یوسف
طاهر نگردد محیط سرخسی مسئله دهن ناپاک را چون صابون سازند
پاک شود در مختار و زاهدی مسئله شراب چون سرکه گردد پاکست
و خوردنش جائز مسئله موشی در شراب افتاد و غیر آماسیده بر آمد
و آن شراب را سرکه ساختند سرکه پاک است و خوردنش جائز و اگر موش
از شراب آماسیده بر آمد و بعد از آن سرکه گشت پاک نشود و خوردنش

عصیر جائز و ہمچنین اگر در عصیر سگے دہن انداخت و آن عصیر سرکہ گشت خوردنش جائز نبود زیراکہ نجاستش ہنوز باقیست چراکہ بسبب سرکہ شدن شرابیکہ درو نجاست خارجی باشد پاک نمی شود قاضیخان مسئلہ در شراب اگر بول افتد بعد ازان سرکہ شود خوردنش حرام ست و سرکہ ناپاک ست خلاصہ مسئلہ سرکہ ناپاک چون در شراب افگنند و آن شراب سرکہ گردد پاک نشود آن سرکہ خوردہ نشود چراکہ نجاست وی مبدل و متغیر نشد قاضیخان مسئلہ خمیکہ از شراب مملو بود باشد بعد ازان شراب ازان کم کردہ سرکہ سازند پس خم تا مقامیکہ سرکہ دران موجود ست آن قدر پاک شود و آنکہ از سرکہ خالیست پاک نشود زیراکہ شراب در تمام خم جذب شدہ بود و بسبب سرکہ گشتن ہمانقدر طاہر شد کہ سرکہ دران موجود ست و آن قدر کہ خالی از سرکہ است چگونہ پاک نشود مگر آنکہ چندی سرکہ را دران خم گذارند تا آنکہ اجزاء سرکہ بہر قدر خم کہ خالی است برسد و اثر خمر را مبدل کند قاضیخان مسئلہ اگر کوزۂ شراب در خم سرکہ اندازد و یافتہ شود مزہ یا بوی شراب مباح است خوردن سرکہ ہمانوقت قنیہ مسئلہ اگر قطرۂ شراب در سرکہ افتد روا نبود خوردن آن سرکہ فی الفور یعنے تا وقتیکہ آن قطرہ ہم بسرکہ متبدل شود محیط و گفت ابو حامد مباح است سرکہ ہمانوقت قنیہ مسئلہ اگر بر پارچہ شراب افتاد بر نجیتن سرکہ دران پاک شود عالمگیری مسئلہ شیرہ بو جہل یعنے تاڑی چون سرکہ گردد حلال ست خوردن آن اگر نجاست خارجی دران

نباشد ورنہ بعد سرکہ گشتن ہم نجس ماند و پاک نگردد چنانکہ خمر مسئلہ
اگر تاڑی را سرکہ ساختن منظور باشد باید کہ ظرف طاہر گیرد تا وقتیکہ بر
درخت ماند از دہن انداختن طیور و چارپایہ مثل زاغ و بوزنہ و خرس
ہم احتیاط دارد کہ این جانورہا اکثر بر درخت رفتہ تاڑی می نوشند
و منقار دران می اندازند و بر منقار زاغ بیشتر نجاست می ماند بسبب
خوردن نجاست پس درصورت تاڑی بنجاست خارجی ناپاک خواہد شد
و سرکہ آنہم نجس خواہد بود ازینجا احتیاط نماید و سرکہ سازد خوردنش
مباح باشد اما قسم نہم یعنی دباغت بمعنی صاف کردن چرمینہ
از رطوبات خواہ بدوا باشد یا بدون آن پس مخصوص ست بجلد
حیوانات میتہ بدانکہ دباغت بر دو قسم ست حقیقی و حکمی حقیقی آنکہ بدوا
دباغت دہند و حکمی آنکہ بمالش خاک دباغت دہند یا در آفتاب یا در ہوا
بگذارند تا آنکہ خشک شدہ حکم دباغت پیدا کند عالمگیری مسئلہ
اگر بعد دباغت بر جلد آب رسد یا پارچہ تر بوی رسد اصح آنست کہ
نجاستش عود نہ کند خواہ دباغت حقیقی باشد یا حکمی عالمگیری مسئلہ
پوست ہر حیوان میتہ از دباغت پاک میشود مگر جلد انسان کہ قابل دباغت
نیست و صلاحیت آن ندارد و پوست خنزیر زیراکہ جمیع اجزایہ نجس العین
است گاہی پاک نشود زاہدی مسئلہ جلد مار صغیر بدباغت پاک نشود
چراکہ متحمل دباغت نیست در مختار مسئلہ قمیص الحیہ یعنی پوست انگندہ
مار کہ در ہندی کچلی گویند پس آن طاہرست در مختار و عالمگیرے

مسئله پوست موش صالح دباغت نیست و بدباغت پاک نمیشود در مختار
مسئله حیوانیکه جلد آن بدباغت پاک میشود بذکوة هم پاک میشود عالمگیری
قسم دهم یعنی ذکوة بمعنی ذبح پس مخصوص بحیوانات است سوای
انسان بسبب شرافت و کرامت وی و سوای خنزیر بسبب نجاست او
مسئله جمیع اجزائیه حیوانات از ذبح پاک میشود مگر دم مسفوح و همین
است صحیح عالمگیری نقلا عن محیط و سرخسی مسئله اگر گوشت یا پوست
یا چربی یا کبد یا طحال و دیگر اجزاء حیوانات غیر ماکولات ضرورتے داعی
شود آن حیوان را ذبح کنند که از ذبح پاک میشود جمیع اجزای حیوانات
سوای دم مسفوح پس استعمال آن سوای اکل مثلا در دوای مالش
وغیره روا بود لیکن ذبح بشرائط باید و ذکر آن در فصل ذبح مذکور خواهد شد
انشاء الله تعالی اما قسم یازدهم یعنی نزح بفتح نون و سکون زای
معجمه و حای مهمله بمعنی اخراج آب از چاه پس مخصوص است به چاهها و مسایل
این مفصلا گذشته و جا بجا در ابواب چاه مبین شد اما قسم دوازدهم
یعنی جفاف بمعنی خشک شدن پس این مخصوص است بزمین و بر چیزیکه
بزمین منصوب باشد چنانکه درخت و دیوار و جص یعنی گچ و سنگ
و خشت تمام پخته که بزمین فرش آنها کرده باشند و ستون مکان
و سقف و دیگر اجزاء سقف چون تخته و شهتیر وغیر ذلک تا وقتیکه
در سقف ثابت اند و امثال اینها از آنچه که جدا کردنش از زمین بتکلف
شود یا آنچنین ناقص شود از جدا کردن مسئله زمین ناپاک چون خشک شود

ونجاستش زایل گردد طاهر شود و نماز بران جائز است لیکن تیمم بران
روا نبود کافی و برابرست که در آفتاب خشک شود یا در سایه یا از باد یا از
آتش بحرالرائق مسئله هر چیزیکه در زمین منصوب باشد چون دیوار و
سقف و گچ و سنگ و خشت مفروش و درخت و نباتات تا وقتیکه
بر زمین قائم و ثابت باشد چون پلید شود بعد خشک شدن و زوال
اثر نجاست طاهر گردد عالمگیری مسئله چیزهائیکه بزمین قائم باشد
چنانکه اشیاء مذکوره بالا وقتیکه از زمین جدا شود و قطع گردد پس بروایتی
نجاست آن عود کند و بروایتی نجاستش عود نکند قاضیخان وهو المختار
مسئله اگر خم بزرگ یا ظرفی دیگر که در زمین آنرا نصب کرده باشند چون
ناپاک شود سزاوار آنست که بجفاف و زوال اثر پاک شود زیرا که حکم ارض
دارد مسئله زمین چون بجفاف پاک شد و آب بر آن افتاد صحیح آنست
که نجاستش عود نکند قاضیخان مسئله سنگ و سنگریزه و خشت
پخته و خام اگر بالا زمین داشته باشند و منصوب و پیوسته دران نباشد
از خشک شدن پاک نگردد مگر بغسل طاهر شود مسئله سنگ گران باره
که برداشتن و شستن آن متعذر باشد چنانکه اسیا اگر پلید شود بجفاف
و زوال اثر پاک شود و تیسیراً حکم ارض داده شد در مختار مسئله کلوخ که بآن
استنجا از بول کرده باشند چون خشک گردد پاک است زیرا که حکم زمین
دارد قنیه **فصل دوم** در مسایل متفرقه تطهیر مسئله اگر در آرد خمر افتد و ناپاک شود
به تطهیر آن حیله نیست خوردنش نباید مجموعة النوادر مسئله غله که وقت دوس یعنی

دو تری بسبب بول وروث واحصای گاو وخر ناپاک می شود چون انرا دهقان
وحاکم باخود ها تقسیم کنند حکم بر طهارت آن کرده آید خلاصه مسئله از خرمن غله
ناپاک اگر قدرے جدا کرده شوید و پاک کند وانرا در تمام غله مخلوط نماید همه ها
مباح گردد و همچنین است اگر قدرے صدقه کنند حکم بر طهارت آن کرده خواهد شد ذخیره
مسئله پنبه اگر کم از نصف ناپاک شود به ندف پاک گردد واگر کل پنبه
یا نصف ازان نجس شود به ندف پاک نگردد مگر آنکه دیگر دران آمیخته ندف
نماید تا طهارت شود عالمگیری مسئله موش یا کور موش یا دیگر حیوانے
در روغن زرد که منجمد باشد میرد پس چون آنرا دور کند واز حوالی آن قدری
قدری روغن زرد هم دور کند یعنے بقدر احتمال ناپاک شدنش باشد
طاهر گردد وخوردنش روا بود واگر روغن زرد منجمد نباشد خورده نشود
بلکه سوای اکل بکار دیگر صرف کند چنانکه چراغ ازان روشن سازد یا به جلد
و باغت دهد خلاصه ومراد از منجمد آنست که چون بر آورده شود قدری ازان
از جای پس فوراً برابر نشود اگر همان ساعت برابر نشود منجمد نیست بلکه سائل
است عالمگیری مسئله در ظرفیکه غله داشته باشد اگر موش یا دیگر حیوانے
دران مرد انرا دور کرده از حوالی ان غله هم آن قدر دور کنند که احتمال
نجاستش باشد پس آن غله پاک است خوردنش روا باشد بقیاس
مسئله سابقه مسئله بعد دباغت جلد از روغن نجس شستن سه بار واجب
آید اگر جلد قابل افشردن باشد بعد شستن هر بار عصر نماید وپس اگر
قابل عصر نباشد نزد ابیوسف بعد شستن هر بار خشک کند عالمگیری

نقلاً عن المحیط مسئلہ تخت پوش و دیگر اشیاء چوبی تغار و خوانچہ و امثال
اینہا طریق تطہیر آن یا شستن ست چنانکہ در قسم اول تطہیر مذکور شد خواہ
بخراشیدن ست یعنے آنرا آنقدر خراشند کہ اثر نجاست باقی نماند و این
طریق خراشیدن در آوندہای گلی مستعمل ہم ممکن ست مثلاً از کاردی بخراشند
مسئلہ اگر سبو یا سبوچہ کہ پر از آب باشد و ماکیان یا بط یا زاغ از ان
آب نوشد آب طاہر در وی اندازد کہ آب از سبو فرو ریزد سبو و آب طاہر شود
مسئلہ مردی استنجا باب میکند و آب استنجا زیر قدمش جاری میشود
و در موزہ ہاان کہ خرق و شق نباشد بعد فراغت از استنجا موزہ طاہر گردد
و نماز گذاردن بان روا بود زیرا کہ آب آخر موزہ را ہم پاک کرد چنانکہ پاک
میکند موضع استنجا را و خشک کردن موزہ شرط نیست لنفع العباد نقلاً عن الذخیرہ
مسئلہ اگر بمقام استنجا نجاست زیادہ از قدر درم باشد و استنجا باب نکردہ
اکتفا بر سنگ کلوخ نماید پس نزد بعضی بدن طاہر نشود و نزد بعضی کفایت
میکند و این قول ثانی اصح ست و بہ اخذ الفقیہ ابو اللیث رح مجموعۃ النوادر نقلاً
عن الفتاوی المختار مسئلہ اگر بول بر سر ذکر زیادہ از قدر درم رسد پس
میرسد مفتی را کہ حکم کند بجواز آن چنانکہ در مبرز و گفت فقیہ ابو جعفر صحیح
آنست کہ کفایت نکند قنیہ مسئلہ اتفاق کردہ اند متاخرین بر انکہ اگر بعد
کلوخ اثر نجاست باقیماند آنرا اعتبار نیست در حق عرق بدن للضرورۃ
یعنے اگر از عرق تر ہی بانجا رسد بدن و پارچہ پلید نشود و اگر در آب
قلیل بستند آب نجس شود و اگر آب کثیر یعنے دہ در دہ یا زیادہ از ان

باشد نجس نشود عالمگیری و درین حکم استنجا از بول و استنجا از براز هر دو برابر اند اگر بعد کلوخ اثر نجاست باقیماند در حق عرق اعتبار ندارد للضرورة مسئله چنانکه مردان را استنجا به کلوخ مسنون است زنان را نیز شرح وقایه مسئله چیزهائیکه کلوخ گرفتن ازان نشاید ممنوع است انیست کاغذ ساده باشد یا نوشته و استخوان و گوشت و موی حیوانات و برگ سبز درختان و نجاسات مثل سرگین و لیکن و روث بفتح را مهمله و سکون واو و ثاء مثلثة خصی بفتح خای معجمه و سکون صاد مهمله یعنی لید و و گو بر چون خشک شده بسته شود و خرء طیور بکسر خای معجمه و سکون راء مهمله یعنی بیخال پرنده اگر خشک شده بسته باشد پس ازین همه اشیاء کلوخ گرفتن ممنوع است و همچنین چیزهائیکه مفید تنقیه نباشد و صفائی ازان حاصل نیاید چنانکه شیشه و خذف و فحم بفتح فا و سکون حای مهمله یعنی انگشت که در هندی کوئله گویند و در فارسی زگال نامند اینها از انچه جاذب رطوبات و منقی نجاسات نباشد ازین همه کلوخ گرفتن نباید زیرا که اینها مفید تنقیه نیستند اما چیزهائیکه کلوخ گرفتن ازان رو است انیست حجر یعنی سنگ و مدر بفتح میم و دال مهمله و سکون را یعنی کلوخ گل و جلد مدبوغ حیوانات و پنبه و پارچه و نحو و امثال اینها از انچه مفید تنقیه باشد و صفائی ازان آید عالمگیری مسئله اگر بموضع استنجا نجاست خارجی رسد طاهر نمیشود از استنجا به کلوخ چنانکه پاک می شود نجاستیکه ازان موضع میشود اما شرط در کلوخ گرفتن آنست که ازاله نجاسات گردد و تنقیه

حاصل آید اگرچہ بیک کلوخ حاصل شود واگر از سہ کلوخ ہم نشود پس
بہر قدر کلوخ کہ نجاست زائل نشود بازالۂ آن کوشند تا تنقیہ تمام تر
حاصل آید زیراکہ درین عددی مسنون نیست بلکہ مسنون تنقیہ است
بہر قدر کہ شود مضراۃ تنبیہ بدانکہ چون ذبح ہم قسمی است از اقسام تطہیر چنانکہ
سابق گذشت پس شرایط واحکام آن کہ دانستنش ضرورست ہمین باب
بیک فصل بیین میشود فصل سوم در ذبایح جمیع ذبح مسئلہ حیوانا تیکہ
خوردن گوشت آنہا حلال است تا زمانیکہ ذبح نکردہ باشد خوردن گوشت
آن حرام است سوای ماہی وملخ وہمچنین حیوانات غیر ماکول اللحم بی ذبح
گوشت و پوست و دیگر اجزاء پاک نمیشود و ذبح عام است خواہ اضطراری
باشد یا اختیاری چنانکہ از تیر بسم اللہ گفتہ صید کند وتفصیل این در باب
الصید در کتب فقیہ مذکورست خوفا للتطویل درین مختصر نوشتہ شد خواہ
ذبح اختیاری باشد یعنی کہ ذبح کند درمیان حلق یعنی عقد گلو کہ ہندی
کنٹھ گویند و لبہ بفتح لام وتشدید باء موحدہ وسکون ہاء یعنی منحر وقطع
کند چہار رگ را یعنی حلقوم وآن رگی ست کہ مجرای نفس است ومری بفتح
میم وکسر راء مہملہ وان رگی است کہ مجرای طعام واشربہ است ودوجان
بفتح واو وسکون دال مہملہ وفتح جیم تثنیہ دوج آن دورگ است کہ
کہ ہردو مجرای خون است کذا فی درمختار ودر شرح وقایہ گفتہ کہ تعریف حلقوم
ومری در ہدایہ برعکس این نوشتہ واین سہو وغلط ست از کاتب وغیرہ
مسئلہ نزد بعضی جائز است ذبح بالای حلقوم یعنی عقد گلو بحکم الحدیث شرح وقایہ مسئلہ

اگر قطع شود سہ رگ ازین چہار رگہا ہر کدام سہ یک کہ باشد جائز است بحکم
الاصل لاکثر حکم الکل شرح وقایہ در مختار تنبیہ شرط ذبح آنست کہ ذابح
یعنے شخص ذبح کنندہ مسلم بود و بسم اللہ گفتہ باشد و اگر دو کس تا سہ
چہار کس کہ در گرفتن ذبیحہ شریک باشند ہر کسی از آنہا کہ در اعانت دست
خود ہر موضع ذبح داشتہ باشد چنانکہ ذابح دست خود داشتہ است آنکس
شریک ذابح است باید کہ مسلمان باشد و بر و بسم اللہ گفتن نیز واجب
است ورنہ در صورت کفر او یا با وجود اسلام ترک تسمیہ عمداً مذبوح حرام
خواہد شد و آنانکہ دست بر ذبح ندارند بلکہ ہر پایای یا دیگر عضو گرفتہ باشند
اگرچہ بظاہر شریک و معین ذابح اند لیکن در حقیقۃ شریک نیستند شرط
نیست اسلام آنہا یا بر تقدیر اسلام تسمیہ گفتن کذا فی مجموعۃ النوادر
و غیرہ و نیز باید دانست کہ ہمہ ہا از ذابح و شریک او در ذبح از معنے بسم اللہ
واقف باشند و معنی بسم اللہ اینست یعنی بنام خدا و این عام است و شامل
است جمیع افعال و اقوال مسلم را یعنے ہر امریکہ مسلمی گوید بسم اللہ مراد ہمان
کار خاص باشد از آغاز و انجام و استعانت و مانند این از انچہ کہ قرینہ مقام
و مناسب کلام باشد مثلاً کسیکہ وقت قراءۃ قرآن گوید بسم اللہ مقصود در اینجا
آنست کہ میخوانم بنام خدا تعالی و ہمچنین کسیکہ قبل از خوردن طعام گفت
بسم اللہ اینجا مراد آن باشد کہ شروع در خوردن میکنم بنام خدا تعالی
ہمچنین بہر امور خواہ از عبادت خواہ از عادت مراد ہمان امر خاص باشد
پس در باب ذبح حیوان ذابح وقت ذبح گوید بسم اللہ مراد آن باشد

کہ ذبح میکنم بنام خدا ایتعالی مسئلہ اگر عمداً و قصداً وقت ذبح فراجح ترک
تسمیہ کرد و بسم اللہ نگفت آن ذبیحہ حرام وکہن گرد بحکم النص ولا تاکلوا
مما لم یذکر اسم اللہ علیہ و اگر سہو کرد و وقت ذبح تسمیہ را ترک
نمود ذبیحہ حلال و طاہر است برائے عذر نسیان شرح وقایہ مسئلہ
ذبیحہ کودک و مجنون حلال است بشرطیکہ عقل و فہم تسمیہ و ذبح داشتہ باشد
یعنے معنے تسمیہ فہمد و وقت ذبح گفتہ باشد و ہمچنین حلال است ذبیحہ
عورت و ہمچنین ذبیحہ اَقلَف یعنی مردی ختنہ شدہ و اخرس یعنی گنگ
شرح وقایہ و در مختار مسئلہ در عین ذبح اگر سر ذبیحہ قطع شود
و جدا گردد خوردن سر مکروہ باشد و باقی حلال است بلا کراہت مسئلہ
جائز است ذبح کردن از ان آلہ کہ قطع رگ از ان ممکن باشد و خون جاری
شود اگر چوبے بود کہ بسبب خراط و غیرہ تیزی و آبداری پیدا آید یا سنگے
تیز آبدار باشد و ہر چیزیکہ تیز و آبدار بود در مختار مسئلہ از کارد کند ذبح
کردن مکروہ است مسئلہ جمیع حیوانات سوائی ماہی و ملخ چون بمیرد گوشت
وی حرام شود زیرا کہ از موت بلی ذبح مردار میشود و ہمچنین منخنقہ یعنے
ہر حیوانیکہ گلویش خفا کردہ باشد و بسبب آن مرد و ہمچنین متردیہ یعنے
حیوانیکہ از بالای دیوار یا بلندی دیگر بیفتد و بمیرد و ہمچنین نطیحہ یعنی ہر
حیوانیکہ آنرا جانوری دیگر بضرب شاخ یا ضرب لت یا منقار و پنجہ ہلاک
کردہ باشد و ہمچنین موقوذہ یعنے حیوانیکہ آنرا از چوب دستی یا سنگ
یا کلوخ و مانند اینہا الخچہ کہ غیر آلہ جرح باشد از پہا کشتہ باشد و ہمچنین

ہر حیوانیکہ آنرا درندہ دریدہ باشد و ہمچنین ہر حیوانیکہ آنرا ذبح کنند
بر النصب یعنی بر سنگہائیکہ بحوالی کعبہ شریفہ منصوب بود چنانکہ در زمان
جاہلیت بران ذبح میکردند از خون ذبیحہ اورا آسلطخ میکردانند اینہمہ حرام
اند بحکم نص قطعی مسئلہ نیت در ذبح شرط نیست و اعتباری ندارد بلکہ
اعتبار ذکر است یعنے آنچہ بزبان گوید آنرا اعتباری باشد و آنچہ در دل
نیت داشتہ باشد آنرا اعتباری نبود پس اگر نصرانی بسم اللہ گفتہ ذبح
کرد و اللہ ارادہ کرد مسیح را آن ذبیحہ حلال باشد زیراکہ نصرانی از اہل
کتاب است و ذبیحۂ اہل کتاب حلال است بشرط التسمیہ گفتہ باشد و اگر
بجای بسم اللہ بسم المسیح گوید ذبیحہ حرام باشد زیراکہ اعتبار ذکر را است
سراجیہ مسئلہ اگر مجوسی بجہت تعظیم آتشخانہ خود یا کافری بجہت تعظیم
اصنام خود گوسفندی از مسلمی ذبح کنانید آن گوسفند حلال است بشرطیکہ
مسلم وقت ذبح بسم اللہ گفتہ باشد لیکن مکروہ است مجمع البرکات
نقلاً عن جامع الفتاوی پس اگر گوسپندی یا گاوی بہ نیت بزرگی یا اموات
مسلمین داشتہ باشد چون آنرا بنام خدا ذبح کند آن ذبیحہ حلال باشد
بلا اشتباہ چنانکہ در تفسیر احمدی مصرح نوشتہ بقرمندورہ چنانکہ رسم
است در زمانہ حلال طیب است انتہی ترجمہ بلکہ اگر نذر رسول اللہ یا اولیاء اللہ
صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ و علیہم باشد خوردنش موجب اجر و ثواب است
و اگر نذر عامۂ مومنین باشد خوردن آن نیز موجب اجر میت است زیراکہ
...ان ... امواتِ ... یعنی ... آن ... شدہ ...

والگر نذر شیاطین ست یا نذر اصنام کفار ست و ذبح کرده باشد
آنرا اسلی بنام خدا آن ذبیحه نیز حلال ست لیکن مکروه زیرا که ایصال
ثواب باینها غیر مشروع است مسئله خوردن نیاز شیخ سدو جائز است
باکراهت زیرا که بودن شیخ سدو از اہل اسلام معلوم بر خاص و عام است
پس در رسانیدن ثواب باو یا در دعا مغفرت برای او باکی نیست
و بودن شل از جنابت مستلزم کفر وی نیست مگر آنکه کفرش عند الموت
معلوم شده باشد آنزمان نشاید که نیاز وی کنند یا نیاز وی را خورند و
سبب کراهت بجز این نیست که خوردن نیاز عوام و فساق موجب
قساوة قلب ست مسئله اگر ذبح کند گوسفندی یا گاوی بجهت
تعظیم قدوم حاج یعنی آمدن حاجیان یا قدوم امیران ذبیحه حرام باشد
بالاتفاق و همچنین اگر ذبح کند جهت بنای عمارات یا تالاب و غیر ذلک
آن ذبیحه حرام باشد زیرا که این اقسام ذبیحه را نه خود میخورند نه پیش
امیرے میبرند و نه پیش حاجیان می نهند بلکه آنرا همچو مردار بعد از ذبح
می افگنند بجهت آنکه مقصود ازین ذبح خالصاً تعظیم قدوم حاج و امیر است
نخوردن و نه خورانیدن پس این ذبح قربت بعد نیست بلکه مطلوب
قربت امیر یا حاج ست یا امور دیگر مثل بقای خانه و تالاب و غیر ذلک
چه اگر نذر بودی در خورونش باک نداشتندی پس حرام باشد و تعظیم
قدوم امیر و حاج و دیگر امور مذکوره بالا بذبح مشروع نیست مسئله
اگر برای مهمان یا برای دعوت مومنان یا برای نفس خود گوسپندے

ذبح کرد بنام خدا تعالی آن ذبیحه حلال است زیرا که تکریم ضیف و ضیافت
مومنین مسنون انبیاء است علی نبینا علیه السلام و باین ماموریم و همچنین
ماموریم بخوردن گوشت حیوانات و سبیل خوردن آن بجز ذبح بنام خدا
دیگر نیست و همچنین در ایصال ثواب طعام گوشت بسوی اموات بجز ذبح
بنام خدا سبیلی نیست تکریم ضیف و ضیافت و ثواب اموات مخل
در حلت ذبیحه نمی شود زیرا که نیت را اعتباری نیست مسئله هفت
چیز از ذبیحه حرام است خوردنش نباید بموجب فرمودهٔ امیرالمومنین علی
مرتضی کرم الله وجهه الشریف و آن هفت چیز نیست فرج و خایه و ذکر
و غدد و مثانه و مرارت و دم مسفوح اما باقی اجزاء ذبیحه پس حلال است
مسئله گوسپند یکه هندوان در ایام مقررهٔ شان زنده بدریا
می اندازند جهت تعظیم گنگا و مردمان آنرا از آب می کشند و بخانه خود
می برند چون بنام خدا آنرا ذبح کنند خوردنش حلال است بجهت مباح
گردانیدن هندوان آن چیز را بر گیرندگان و عدم تعرض ازان اما در
نیاز بزرگان داخل کردنش بعید از احتیاط و ادب است هکذا سمعت
عن الاستاذ افیض علینا من فیوضه روحه و بهمین ناظر ست مسائل
مذکورهٔ بالا و اصول فقه مسئله گاو یکه هندوان داغ کرده بنام اموات
خود میگذارند و بهندی سانڑه می گویند در آن دو قول ست بقولی خوردن
نشاید و بقولی خوردنش حلال ست و ملا جلال الدین رح که از سر آمد

فتوی بخوردنش داده اند کذا فی معدن المسائل فائدہ اما چون دانستن حلت و حرمت حیوانات در باب ذبح و ہم در باب سور ضرور افتاد پس حیواناتیکہ اکثر در دیار ما یافتہ میشود بشیرحی انہان بیان میکنم وجہت تسہل استخراج حال ہر یکے بچہار قسم مبین می شود قسم اول دواب ماکول اللحم و آن نیست ابل یعنی شتر و گوزن و نیل گاو و بز کوہی و آہو و خرس یعنی اگدن کہ بہندی آنرا گینڈا گویند و چہار پایہ کہ بہندی آنرا جہابلک گویند و جاموش یعنی گاومیش دشتی و خانگی و گاو و گوسپند و برس و کبش یعنی دمبہ و ارنب یعنی خرگوش و اسپ در روایت اصح و گورخر قسم دوم طیور کہ ماکول اللحم است و ان نیست دجاجہ یعنی ماکیان خانگی باشد یا جنگلی و بط ہر قسمیکہ باشد و شہرش و کلنگ و قرقرہ و نطق معرب نکلک و سرخاب و مرغ آبی و نعامیہ یعنی شتر مرغ ہدہد و طاؤس و جانکھل و کھونگھل و کبیر و چاہ و فاختہ و قمری و حمامہ یعنی کبوتر و سارک و بلبل و تیہو یعنی بٹیر و کوئل و دراج و کبک یعنی چکور و حقیق یعنی حوکہہ و عصفور یعنی گنجشک و صعوہ یعنی ممولا و خطاف یعنی ابابیل و سماوینکول و ماہی خوار یعنی بگلہ و فری مرغ یعنی بیرودگنی قوال و تیر زوہاریل و سنرک و کوکلہ و جراد یعنی ملخ و ہمچنین طائریکہ جیفہ خوار و چنگل گیر نباشد از حشرات الارض نبود چنانکہ پروانہ و زنبور و غیر ذالک مسئلہ طوطی کہ ہندی سوگا و توتا گویند حلال است زیراکہ از سباع طیو نیست و نہ حیفہ خوار است و انہ مگر و از منقط مسکر و

من بعد بچنگل گرفته می خورد و همچنین قسمیکه سفید می شود و
آنرا به هند کاکاتوا گویند **فائده** بدانکه ذی مخلب آنرا گویند که انچه گیرد از
چنگل خود گیرد چنانکه طیور شکاریست **شرح وقایه** قسم سوم دواب که غیر
ماکول اللحم و حرامست و آن هست فیل و اسد یعنی شیر بجمیع اقسام آن
چنانکه ببر یعنی بلنگ و فهد یعنی یوز و غیر ذلک و ضبع یعنی کفتار که در هند
لکڑه گویند و کلب یعنی سگ و ذئب یعنی گرگ و ابن عاوی یعنی شغال
و سنور یعنی گربه عام است که خانگی باشد یا دشتی و هر حیوانیکه ذی ناب
و درنده باشد و مراد از ذی ناب آنست که شکار کند بدندان چون شیر
و سگ و گربه چنانکه در شرح وقایه نوشته پس اینهمه حرام اند و همچنین و دب
بکسر دال مهمله و تشدید بای موحده یعنی خرس و قرد بکسر قاف و سکون رای
مهمله و دال مهمله یعنی بوزنه و دم دراز یعنی لنگور و ابن عرس یعنی راسو
که در هندی نیول گویند و ثعلب بفتح ثاء مثلثه و سکون عین مهمله و فتح
لام و بای موحده یعنی روباه و سمور و سنجاب و دلق معرب دله و آن
جانوریست که از پوست آن پوستین سازند و قنفذ بضم قاف و فاء
و فتح فاء نیز آمده و سکون نون و در آخر ذال معجمه یعنی خارپشت که در
هندی ساہی گویند و هر چارپایه که از سباع هوام باشد و همچنین
یربوع بفتح تای تحتانی و رای مهمله و ضم بای موحده و واو و عین مهمله
و آن قسمی است از موش و بعضی گویند که گلهری است و بعضی گویند
که آن موش را دو پای باشد و از سباع هوام حرام است و عرق و مو

ایشها نجس ست و همچنین فاره یعنی موش و حیه یعنی مار هر قسمیکه باشد
و کور موش و کرفش یعنی چهپکلی و سام ابرص نزد بعضی چهپکلی و نزد بعضے
آفتاب پرست یعنی گرگٹ و هر حیوانیکه از سواکن البیوت باشد حرام است
و بول و نجال ایشها نجس ست لیکن سور ایشها مکروه ست بکراهت تنزیهی چنانکه
سور گربه خانگی و همچنین حمار اهلی یعنی خر خانگی و بغل یعنے استر که در هندے
خچر گویند حرام ست و سور ایشها مشکوک ست و عرق ایشها طاهر ست
للضرورت و همچنین عقرب و ضفدع یعنی غوک و سلحفاه یعنی سنگ پشت
در هندی کچهوه گویند و علق یعنے زلو و هزار پایه و عنکبوت و هر حیوانیکه
دم مسفوح ندارند سوای سمک یعنی ماهی و جراد یعنی ملخ حرام است و سور
ایشهمه طاهر ست و بول عنکبوت غالبا نجس باشد و همچنین موش درخت
یعنے گلهری و موش پران نیز گویند حرام است و سور آن بوجهی نجس و
بوجهی مکروه توان گفت و صاحب اختار و همیشی دیده نشد قسم چهارم طیور
که غیر ماکول اللحم و حرام است و آن ایست عقاب و نسر یعنے کرکس که
در هندی گده گویند و زاغ سیاه که این همه جیفه خوار اند و حرام و
سور وی مکروه ست و همچنین بازی معرب باز و باسق معرب باشه
و شاهین و شکره و طائر یکه آنرا بهندی لگر گویند و حداة یعنی غلیواز
و بهنگم و طائر یکه آنرا بهنگراج گویند و دیگر کانرا الطوره نامند و سفراق
بفتح سین معجمه و سکون قاف و رای مهمله یعنے ابلق ایشهمه با حرام است
[illegible]

وسوروی طاهر و پاکیان و بط که با وجود حلت آن مکروه است و رست لیس هر
طائر بلکه غیر معلوم الحال یافته شود یا تحقیق نشود که جیفه خوار ست یا جنگل گیر
ست در خوردنش احتیاط باید کرد و بوم که در هندی الو گویند بجمیع اقسامه
حرام ست زیرا که جنگل گیر ست و کسیکه قائل بحلت وی ست غالبا که از ذی مخلب
بودنش اطلاع نداشته باشد و سوروی مکروه ست فائده حیوانات آبی
بجز سمک یعنی ماهی همه حرام است الا نزد شافعی و سور همه ها طاهر ست مسئله
ماهی بجمیع اقسامه حتی که جریث ماهی گول که در هندی سیلچی گویند و مار ماهی
که به هندی بامی گویند همه ها حلال است **خاتمه در بیان مسائل متفرقه**
چند که مردمان ازان حاجت می افتد و بسبب بی علمی در مغلطه می افتند
مسئله تطهیر و تنظیف مکان و ظروف در ضیافات یا بنا زات مباح
است بلکه موجب نزول رحمت و سبب خوشنودی ارواح مسئله
اصرار بر گناه کبیره کفر است یعنی مصر نشود با نیکه من این فعل نخواهم گذاشت
مثلا کسیکه شیره بوجهل می نوشد بران اصرار کند که این را نخواهم گذاشت
و اصرار بر گناه صغیره گناه کبیره است مسئله خوردن مسکرات یعنی
اشیاء نشی گناه کبیره است و همچنین خورانیدن آن دیگری را خواه
بجبر خوراند خواه بار غلانیدن مسئله ماکولات و مشروبات انسان
اگر از مسکرات ست چون شراب و تاڑی و بهنگ و بهره و معجون
نشی که بیشتر مروج است و ماء اللحم نشی و دیگر عرقیات نشی و ورق افیون
یعنی گانجه و چرس و بوزه و غیر ذالک پس حرام است اندک و بسیار آن

مساوی است در حرمت و اگر از مهلکات است چون بیش بکسر با موحده و یاء تحتانی و شین معجمه یعنے ذکر ہ بچناک و زرنیخ وافیون و سم الفار والماس و دیگر زہرہای قتالہ حرام ہست اگر انقدر خوردہ شود کہ ہلاک کند و قلیلے کہ ہر گز احتمال ہلاکت دران نباشد فلا باس ہ و اگر از مخدرات است و آنرا مرقدات نیز گویند چون قر تفل و مشک و جوزبویا و اجواین خراسانی و دہتورہ و امثال اینہا پس حرام نیست بلکہ مباح ہست ہکذا فی کتب الفقہ مسئلہ رضا بکفر کفر ہست ہمچنین رضا بقتل قتل است مسئلہ استہزاء و ہزل باموردینیہ و احکام شرعیہ کفر ہست مسئلہ اگر مسلمے بد گوید و دشنام دہد با نبیا و رسل کافر گردد و قتل کردہ شود و توبہ وی قبول نیست العیاذ باللہ منہا مسئلہ اگر لفظے یا کلامی کہ سوء ادبی و توہین شان پاک رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باشد گوید مثلاً در لباس و قول و فعل و دیگر حرکات و سکنات آنحضرت کلمہ توہین بگوید تعذیر بر وی لازم آید آنچہ کہ قاضی مناسب داند خواہ بضرب خواہ بقید تعذیر او نماید حتی کہ شعر یعنے موی مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را اگر شعیر گوید کہ کلمہ تصغیر ست بمعنی موی خورد پس تعذیر کردہ شود نعوذ باللہ من ذلک باخدا بازی کن و با مصطفے ہشیار باش مسئلہ سب یعنی دشنام دادن اصحاب رسول مقبول را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم موجب تعذیر او باشد و گواہی او مردود است مسئلہ شرکت باعتقاد در ربوبیت اللہ سبحانہ [illegible]

و روز چهله و رفتن در معبدان ایشان بعقیدت چون رفتن کولمبیر و
گنگا همه کفرست مسئله در برآمدن چیچک رسم هنودان کردن چنانکه
بپختن گوشت و یا گذاشتن روغنیات یا دادن آب و دانه خرگاذران را
بخیال آنکه این خر اسپ سواری چیچک ست و دیگر رسوم هنودان کردن
گناه کبیره قریب بکفر است و چیچک مرضی ست چون دیگر امراض و صحت
و موت بدست شافی و قادر حقیقی ست و داشتن قدرے موی بر سر طفلان
که آنرا در هندی چرکی گویند خواه به نیت نذر کسی باشد یا بلا نذر بهر حال
حرام ست بجهت مشابهت با هنودان و عمل ایشان مسئله خوردن
طعام که از خانهٔ ذمیان آید جایز ست اما گوشت اگر باشد پس اگر ذبیحه بود
جایز باشد و الا حرام مسئله پارچه مستعمل ذمی پوشیده نماز گزاردن
روا ست تا وقتیکه ناپاکی آن بالیقین معلوم نباشد اما پائجامه ذمی پوشیده
نماز گزاردن پس روا باشد لیکن مکروه زیرا که ذمیان را احتراز از نجاست
مخرج از موضع استنجا و غیره نیست مجموعة النوادر مسئله پوشیدن
لباس انگریزان و تشابه بایشان گناه کبیره ست و کار کم ظرفان ست
زیرا که من تشبه بقوم فهو منهم مسئله مردان را پوشیدن لباس
زنان یا پاپوش ایشان و همچنین زنان را پوشیدن لباس مردان
یا پاپوش ایشان گناه ست و در حدیث لعنت برانها آمده است
مسئله واصله و موصوله یعنے زنیکه موی دیگری در موی خود وصل
کند و زنیکه وصل کناند بر هر دو لعنت آمده ست مسئله

بجای دندان شکسته خود نشانیدن ممنوع است و بر قول بعض وی هم نجس
ناپاک بنماید مسئله ربوا یعنی سود گرفتن حرام مطلق است بنص قطعی
مسئله در بیع سلم اگر کسی روپیه بر غله معین چون گندم وجو جز آن
بکسی دهد باین شرط که در فصل آن انچه نرخ بازار خواهد بود قدر معین خواه
پنج آثار خواه ده آثار زائد بر نرخ بازار بگیرد این بیع فاسد ست وجایز نیست
گرفتن قدر زائد بر نرخ بازار زیراکه مبیع وقت عقد مجهول است که معلوم نیست
که نرخ بازار چه خواهد شد و از جهالت مبیع بیع باطل میشود اکثری از
عوام درین زمانه باین مبتلا اند باید که وقت دادن روپیه غله معین وزن معین و
ایام معین کنند مثلاً بگوید که یک روپیه را نیم من گندم در فصل آن
خواهیم گرفت و نرخ بازار ازین کم باشد یا زیاده پس این بیع جایز است
زیراکه مبیع درین صورت مجهول نیست اما اگر بایع دران ایام که وعده داده
غله دادن نتوانست باید که روپیه از وی واپس گیرد و گرفتن غله دیگر در بدل
آن خواه بهمان وزن یا کم یا زیاده ازان جایز نیست هدایه مسئله
زنانیکه بر مردان حرام اند و وطی و نکاح با نها روا نیست مذکور میشود امهات
یعنی مادران عام است که مادر خود باشد یا مادر پدر خود باشد یا مادر مادر خود باشد یا
جده پدری و جده مادری یا مادر جده مادری و جده پدری همچنین در مراتب
عالیه با هر جا که رسد چنانکه مادر جد الاجداد حاصل آنکه هر عورتیکه علاقه جزئیت
او باین کس رسیده باشد همه حرام اند همچنین بنات یعنی دختران عام
است که دختر صلبیه باشد یعنی از نطفه خود یا دختر دختر خود همچنین در مراتب

سافلہ تا ہر جا کہ رسد حاصل آنکہ ہر عورتیکہ از فرزندان او باشد ہمہ حرام اند ہمچنین اخوات یعنی خواہران خواہ عینیہ یعنی حقیقی باشد خواہ علاتی یعنی از جانب پدر خواہر باشد خواہ اخیافی یعنی از جانب مادر خواہر باشد ہمہ ہا حرام اند ہمچنین عمات یعنی خواہران پدر یعنی عام ست کہ خواہر حقیقی پدر باشد یا علاتی و اخیافی ہر یکی ازین حرام ست ہمچنین خالات یعنی خواہران مادر عام ست کہ حقیقی باشد یا علاتی یا اخیافی ہمہ حرام اند ہمچنین بنات الاخ یعنی دختران برادر عام ست کہ برادر حقیقی باشد یا علاتی یا اخیافی و برابر ست دختر صلبیہ برادر باشد یا دختر پسر برادر یا دختر دختر برادر ہمچنین در مراتب اسفل تا ہر جا کہ رسد ہمہ ہا حرام اند ہمچنین بنات الاخت یعنی دختران خواہر ہمون تفصیل کہ در بنات الاخ گفتہ شد پس اینہمہ ہا کہ مذکور شدند محرمات نسبیہ اند یعنی بسبب نسب حرمت نکاح و وطی با اینہا ثابت شدہ و امہات الزوجات یعنی مادران زوجہ ہمون تفصیل سابق کہ در شرح امہات گذشت و بنات الزوجات یعنی دختران زوجہ کہ از نطفہ دیگری باشد و آنرا ربیبہ گویند زیرا کہ اگر از نطفہ خود باشد در محرمات نسبیہ داخل ست و بنات اولاد الزوجۃ یعنی دختران اولاد الزوجۃ یعنی دختران اولاد زوجہ مثلاً دختر پسر زوجہ و دختر دختر زوجہ ہمچنین در مراتب سفل تا ہر جا کہ رسد حاصل آنکہ دختران اولاد ربیبہ حکم دختر ربیبہ دارند حلیلۃ الابناء و اولادہ یعنی منکوحہ پسر خود یا منکوحہ فرزندان پسر و دختر خود اگرچہ در مراتب اسفل باشد بخلاف منکوحہ متبنی یعنی منکوحہ

پسر خوانده که آن حرام نیست چنانکه زن پسر خوانده بر پسر خوانده حرام نیست و نساء الاباء یعنی زنان موطوء اباء و اجداد هر قدر که در مراتب عالیه باشند این همه ها محرمات صهریه و سببیه اند بسبب مصاهرت حرمت ثابت شده بدانکه حرمت مصاهرت چنانکه در عقد نکاح ثابت میشود در زنا هم ثابت میشود و همچنین ممسوسه و منظوره بشهوت یعنی زنیکه او را بشهوت مس کرده باشد یا بفرج داخل زن بشهوت نظر کرده باشد حکم زوجه دارد در حق حرمت مصاهرت پس مادران و بنات این همه ها نیز محرمات جهت صهریه اند و وطی و نکاح با اینها غیر جایز و همچنین هر عورتیکه بسبب نسبت مصاهرت حرام اند بسبب رضاع هم حرام میشود یعنی مادران رضاعی و دختران رضاعی و عمات رضاعی و خالات رضاعی و مادران رضاعی زوجه و دختران رضاعی زوجه و دختران اولاد زوجه و زنان موطوء آباء و اجداد رضاعی و زنان موطوء پسران رضاعی پس هر یکی از اینها بهمان تفصیل سابق محرمات بالرضاعة اند یعنی بسبب رضاعت حرمت نکاح و وطی از اینها ثابت شده و رضاعت بمعنی نوشیدن شیر عورت است در سن شیرخوارگی و آن دو سال کامل است غایت دو سال و شش ماه است و در زیاده رضاعت نمی شود بر قول صحیح و مفتی به اکنون باید دانست که چند عورت اند که محرمات بالجمع اند یعنی جمع کردن میان اینها در نکاح حرام است چنانکه بین الاختین یعنی در میان دو خواهران چنانکه اگر با زنی نکاح کرد حرام است که خواهر آنرا در نکاح آورد و همچنین حرام است جمع کردن بین العمة و بنت الاخ یعنی اگر با زنی نکاح کرد حرام است که با عمه او

نکاح کنند و اگر خواهد بداند درمیان کدام دو عورتان جمع کردن درانکاح حرام
است پس از هر دو عورتیکه خواهد یکی را مرد فرض کند و ببند کہ درمیان آنها
با یکدیگر عقد جایز ست یا نه یا با خودها از محرمات اند و عقد جایز نیست پس
اگر با خودها عقد روا نباشد جمع آن کردن درنکاح با آنها نباید و حرام است
عالمگیری و دیگر کتب فقه مسئله نکاح کردن زن حره را با غلام خود جایز
نیست عالمگیری مسئله نکاح با مشرکه و کافره و خنثه روا نیست مسئله
نکاح با کنیزک برحره منکوحه جایز نیست عالمگیری مسئله ایلا کردن
باز وجه خود باز داشتن است نفس خود را از قربت با آن تا مدت ایلا و اصل
مدت ایلا چهار ماه است برای حره و دو ماه است برای کنیز و زیاده را حدے
نیست و این باز داشتن نفس خود را خواه بقسم باشد چنانکه گوید و اللہ بتو
قربت نکنم خواه بدون قسم عهدی دیگر بر خود گیرد چنانکه گویند اگر قربت
کنم حج بر من واجب آید یا روزه دارم یا غلام من آزاد شود و علی هذا القیاس
و برابر است که قسم و عهد بقدر مدت ایلا نماید یا برای همیشه بر خود عهد و
قسم گیرد پس حکمش آنست که اگر برین قسم و عهد تا چهار ماه در حره و دو ماه
در کنیز ثابت ماند زوجه او بروی حرام گردد و اگر درمیان مدت ایلا باوے
قربت کرد پس زن او براو حرام نگردد لیکن شخص ایلا کننده حانث شود
و کفارت قسم بروے واجب آید و اگر قسم خورده باشد و بصورت عهد دیگر
جزای آن لازم آید مثلاً اگر گفته باشد که اگر قربت کنم غلام من آزاد شود
یا روزه دارم پس غلام او آزاد شود یا روزه بروے لازم آید و ایلا ساقط گردد

شرح وقایه وعالمگیری مسئله اگر کسی سوگند خورد که من تا چهار ماه
بازوجه خود اگر زن حره باشد یا تا دو ماه اگر زن کنیز باشد قربت نکنم
پس اگر این مدت گذشت و وطی نکرد زن مطلقه شود بی نکاح حلال نشود
واگر درین سوگند شکست و وطے کرد مطلقه نگردد لیکن کفارهٔ قسم لازم
آید مسئله اگر کسی ایلا کرد وخواست که رجوع کند لیکن بجماع رجوع کردن
قادر نیست چنانکه زن صغیره باشد یا کسی از مرد وزن بیمار بود طاقت
وطی نداشته باشد یا بسفر بود که درمیان زن ومرد مسافت چهار ماه
بود باید که قبل گذشتن مدت ایلا رجوع بقول کند یعنی گوید که رجوع
کردم ازان عهد پس ایلا ساقط شود وزن حلال باشد وکفارهٔ قسم
واجب گردد اما چون درمیان مدت ایلا بر وطی قادر شود پس واجب است
که رجوع بجماع کند زیراکه رجوع بقول قائم مقام رجوع بوطی بود چون قدرت
یافت آنرا اعتبارے نماند سراجیه وعالمگیری مسئله طهارت
از نجاست حکمیه یعنی حدث جنابت وحیض ونفاس شرط است براے
ادای نماز وطواف ومس قران وتفاسیر واحادیث وهر چیزیکه بران آیهٔ
قران نوشته باشند پس محدث ومجنب وحائض ونفسا را خواندن
نماز ومس کردن قران وطواف وجز آن روا نیست وخواندن قرآن
بدون مس محدث را جائز است اما مجنب وحائض ونفسا را خواندن
قران هم روا نبود وهمچنین است خواندن دعائیکه دران آیهٔ قرآن باشد
اما برای خواندن دیگر ادعیه وکلمهٔ توحید واستغفار ودرود پس طهارت

ازین نجاسات حکمیہ شرط نیست لیکن در طہارت فضیلت و ثواب زیادہ

تر است و بی طہارت ہم این چیزہا خواندن جایز بود علی الخصوص کسیکہ اکثار

استغفار یا کلمہ توحید یا دیگر اذکار معمول کردہ باشد اگر بی وضو خواند جایز

است بلا کراہت زیراکہ غفلت از ذکر الہی حرام ست خواہ ذکر بقلب باشد

خواہ بزبان و عوام را بجز ذکر لسان چارہ نیست پس موقوف داشتن

این حسنات را بر طہارت نباید زیراکہ اگر موقوف بر طہارت باشد تا حصول

طہارت حرمان لازم آید و صرف وقت بہ غفلت شود و ہمچنین خواندن

درود را موقوف بر طہارت نباید داشت بلکہ بہر حال اکثار درود خواہ بقلب

باشد خواہ بہ لسان اولی ست کہ درود افضل ترین اذکار ست و ثمرات

این بیرون از شمار زیراکہ جامع است ذکر خدا را و رسول خدا را

صلے اللہ علیہ وسلم در حق تارک آن وعید شدید است در احادیث

خصوصاً چون نام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گرفتہ شود و سنت است در نماز و

مستحب است در ہمہ حال خواہ بقلب باشد خواہ بزبان و فرض است

در عمر خود یکبار و باین مامور اند تمامی خلائق از جن و بشر و ملائکہ کرام ایمان

آوردہ اند چنانکہ آیہ کریمہ بران ناطق است قال اللہ تعالی ان اللہ وملائکتہ

یصلون علی النبی یا ایہا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما ربنا سمعنا

و اطعنا فاشہد لنا بصلواتنا و سلامنا علی نبینا و شفیعنا شفیع المذنبین

محمد و آلہ و اصحابہ وصل وسلم علیہ و علیہم اجمعین فالحمد للہ علی حسن الاختتام

باحسن الکلام و خیر الاتمام بالصلوۃ والسلام علی خیر الانام کتابہائیکہ ماخذ این

مسائل اند اسامی آنہا بجہت رفع گمان فاسد جاہلان و دفع توہم
نااہلان با شکمہ. مسائل مرقومہ از کتب معتبرہ مستند یا روایات مردودہ اند
نوشتہ می شوند ہدایہ شرح وقایہ قنیہ درر مختار مختارات النوازل عالمگیری
سراجیہ مجموعۃ النوادر حسب المفتی شرح منیۃ المصلی شرح اوراد عصام چلپی
ابیات دیگر کتب معتبرہ کہ نام انہا در ذات الکتاب در مسند مذکور است

خاتمۃ الطبع

بحمدہ تعالے نسخہ اکسیر خاصیت سراپا افادت مسمی بہ تعلیم الطہارت
تصنیف جناب عالم باعمل فاضل اکمل ماہر علوم شریفہ واقف فنون
لطیفہ حضرت مولوی ابو تراب صاحب ساکن قصبہ جنت نظیر
پھلواری دامت برکاتہ بصحت بندہ فتح محمد تائب
باہتمام محمد تیغ بہادر صاحب در مطبع انوار محمدی
لکھنؤ امین آباد در آخر ذی الحجہ سنہ ۱۲۹۶ نبوی
حسن اتمام یافت